

Arbetsrapport

R2007:007

Kvinnors Företagande

En internationell forskningsöversikt

Karin Berglund

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon 063 16 66 00
Telefax 063 16 66 01
E-post info@itps.se
www.itps.se
ISSN 1652-0483

För ytterligare information kontakta Lars Bager-Sjögren
Telefon 08-456 67 13
E-post lars.bager-sjogren@itps.se eller karin.berglund@mdh.se

Förord

Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) fick i 2007 års regleringsbrev uppdraget att ta fram dels en forskningsöversikt om kvinnors företagande, dels en länderstudie om erfarenheter av politik för främjande av kvinnors företagande. I mars 2007 inlämnades en rapport som sammanställer en enkät till internationellt verksamma forskare. I juni 2007 inlämnas en rapport som behandlar erfarenheter av främjandeåtgärder. Föreliggande rapport har ITPS valt att producera i syfte att komplettera den ovan nämnda enkäten i form av en artikelöversikt i 10 akademiska tidskrifter under perioden 2003–2006. Om enkätens syfte var att få en indikation på framtida forskningsfrågor så är syftet med denna översikt att beskriva teman i nyligen utförd forskning.

Rapporten är utförd och sammanställd av Karin Berglund, Fil. Dr. vid Ekonomihögskolan, Mälardalens Högskola.

ITPS arbetsrapporter är en rapportform där anförda slutsatser är författarens egna och inte myndighetens.

Östersund juni 2007

Suzanne Håkansson

Avdelningschef

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
1 Inledning	9
1.1 Kvinnors företagande – ett eget forskningsområde?	9
1.2 Genusforskning	10
1.2.1 Genus som forskningsområde	13
1.2.2 Genus som struktur.....	15
1.2.3 Utvecklingen av genus inom ett område	16
1.3 Entreprenörskapsforskning.....	17
1.3.1 Entreprenörskapsforskningens historia	18
1.3.2 Huvudfrågan i entreprenörskapsforskningen	19
1.3.3 Framväxande synsätt i entreprenörskapsforskningen.....	21
1.3.4 Entreprenörskap och genus.....	22
1.4 Forskningen om kvinnors företagande I Sverige	23
2 Artikelöversikt	23
2.1 Tillvägagångssätt.....	23
2.2 Empiri, teori och metod.....	23
2.3 Frågeställningar och resultat	23
2.3.1 Motivation och strategier.....	23
2.3.2 Finansiering	23
2.3.3 Familjen som perspektiv	23
2.3.4 Struktur och kultur.....	23
2.3.5 Andra kontexter i världen än väst	23
2.3.6 Ekonomisk prestation.....	23
2.3.7 Bokrecensioner	23
2.3.8 Forskningsfältet "kvinnors företagande"	23
3 Sammanfattande diskussion	23
3.1 Utgör "Kvinnors företagande" ett eget forskningsområde?	23
3.2 Vilket inflytande har genus respektive entreprenörskap i forskningen om kvinnors företagande?.....	23
3.3 På vilket sätt besvarar tidigare forskning de frågor som adresseras i NUTEKs programförslag?.....	23
3.4 Vilka är framtidens forskningsfrågor?	23
Referenser	23
Bilaga 1 – Artikelöversikt/tema	23
Bilaga 2 –Frontiers of Entrepreneurship Research	23

Sammanfattning

Föreliggande rapport diskuterar det internationella forskningsfältet om ”kvinnors företagande” utifrån en studie av 47 internationella artiklar som publicerats i ledande entreprenörskapstidskrifter under tidsperioden 2003–2006.

Trots att forskningen om kvinnors företagande relaterar till två olika teoretiska områden – entreprenörskap och genus – är det framförallt det entreprenörskapsforskningen som satt sin prägel på detta forskningsområde. Hur ett genusperspektiv kan bidra till att utveckla detta forskningsområde utgör en nyckelfråga som diskuteras i artiklarna och som uppmärksammas i denna översikt. Hur dessa artiklar relaterar till Nuteks förslag på insatsområden och kan bidra till att utveckla företagandet av kvinnor i Sverige utgör ytterligare en nyckelfråga som diskuteras i denna rapport.

1 Inledning

På följande sätt formulerade ITPS detta uppdrag:

*En internationell forskningsöversikt presenteras utifrån artiklar som relaterar till området "kvinnor och företagande" och som publicerats 2003–2005 i tidskrifterna *Frontiers of Entrepreneurship Research*, *Journal of Business Venturing*, *Journal of Small Business Management*, *Small Business Economics*, *International Small Business Journal*, *Entrepreneurship Theory & Practice*, *Entrepreneurship & Regional Development*, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, *Journal of Business Ethics*, *American Economic Review*.*

Syftet med översikten är beskriva den internationella forskningsfronten i forskningen om kvinnors företagande.

En utgångspunkt tas i tidigare översikter som till exempel Ahl (2002), Verheul (2005), Greene et al (2003).

Forskningsresultat såväl som teoretiska och empiriska ansatser bör beskrivas och kritiskt diskuteras.

En diskussion om vilka områden som är relevanta att beforska, utifrån de artiklar som analyserats, är önskvärd.

Syftet med denna översikt är följaktligen att ge en inblick i vilka frågeställningar som diskuteras, likväl som vilka ansatser som tillämpas, i forskningen om kvinnors företagande. Utöver de tidskrifter som redogörs för ovan har i samråd med ITPS ytterligare en tidskrift, *Gender Work and Organization*, lagts till underlaget. Studien omfattar därför de artiklar som publicerats i 11 internationella forskningstidskrifter under perioden 2003–2006. Eftersom denna översikt syftar till att kartlägga det *internationella* forskningsfältet bör det påpekas att det är begreppet "women's entrepreneurship" som stått i fokus.

1.1 Kvinnors företagande – ett eget forskningsområde?

Många studier visar att kvinnors företagande utgör en betydande del av ekonomin och Verheul (2007) påpekar att denna drivkraft inte är konstant, utan under stark utveckling. Forskningen om kvinnors företagande menar Greene, Hart, Gatewood, Brush och Carter (2003) däremot inte tillnärmelsevis utvecklats i samma utsträckning som vad kvinnors företagande gjort i praktiken. Först 1976 fick Eleanor Schwarz sin artikel, *Entrepreneurship: A New Female Frontier*, publicerad i *Journal of Contemporary Business*. En milstolpe i forskningen om kvinnors företagande eftersom den utgör den första (kända *min anm.*) artikel som publicerats i området (Ibid.2003:1). Fortfarande är emellertid forskningen om kvinnors företagande i minoritet i entreprenörskapsforskningen. I denna studie uppgick till exempel antalet artiklar om kvinnors företagande till 70 av de totalt 3 286 som publicerades i de ovan nämnda tidskrifterna under perioden 2003–2006, varav 47 har analyserats

Men forskningen om kvinnors företagande relaterar inte bara till entreprenörskapsforskningen utan även till forskningen om genus. På ett övergripande plan har detta forskningsområde därför två vetenskapliga hemvister. Det ena forskningsfältet är genusvetenskap, och det andra forskningsfältet är entreprenörskap

Båda dessa forskningsområden har sina rötter så långt tillbaka som 1700-talet¹, även om det ofta är till tänkare som Simone de Beauvoir (1949) i genusforskningen och till Joseph Schumpeter (1934) i entreprenörskapsforskningen som man relaterar i nutida tolkningar av genus och entreprenörskap. Eftersom dessa forskningsfält inbjuder till olika utgångspunkter i forskningen om kvinnors företagande (se Holmquist, 2002:37ff) presenteras forskningen om genus och entreprenörskap översiktligt. Syftet med denna genomgång är att ge en bakgrund till forskningen om kvinnors företagande, samt att ge en förförståelse till den diskussion som förs i de artiklar som denna studie omfattar. Rapporten är, av den anledningen, indelad i följande tre delar:

- I detta första avsnitt ges en bakgrund till forskningsfältet ”kvinnors företagande” genom att en introduktion ges till forskningen om genus och entreprenörskap. Förutom denna ges en översikt över den svenska forskningen om kvinnors företagande.
- I det andra avsnittet presenteras de artiklar som, under tidsperioden 2003–2006, diskuterade kvinnors företagande i de omnämnda elva tidskrifterna. En överblick ges över artiklarnas innehåll, samt över de teoretiska, empiriska och metodologiska ansatser som tillämpades.
- I det tredje och sista avsnittet sammanfattas rapporten genom att tre frågeställningar lyfts fram vilka berör 1) om forskningen om kvinnors företagande kan betraktas som ett eget forskningsfält, 2) på vilket sätt som teori från genus- respektive entreprenörskapsfältet integrerats i kunskapsutvecklingen om kvinnors företagande, och 3) hur den internationella forskningsfronten relaterar till programförslag som Nutek (2007) presenterat, vilket syftar till att främja kvinnors företagande i under tidsperioden 2007–2009. Avslutningsvis förs en kortfattad diskussion om vilka områden inom kvinnors företagande som framstår som relevanta att beforska framöver.

1.2 Genusforskning

Den mest framträdande uppdelning vi gjort bland människor är den mellan de två kategorierna man och kvinna. Denna indelning gör sig alltså närvarande i vår vardag, som till exempel när vi handlar kläder, köper leksaker, i samtalen på arbetsplatsen, liksom i det ständiga mediebruset. Men vilket kön vi tilldelats gör sig även påmint i våra livsval som i valet av yrke eller, som diskuteras i denna rapport, i valet mellan att vara anställd och att starta och driva eget företag.

Alltjämt gör sig de två kategorierna kvinna/man närvarande, även om de ofta går oss förbi i vardagen. Kanske är det så att vi inte tänker så mycket på denna indelning. Kanske är det också så att vi tar positionen som ”kvinna” respektive ”man” som givna. På något sätt måste vi emellertid – även om vi många gånger gör det omedvetet – förhålla oss till vad det innebär att ”vara kvinna” respektive att ”vara man”.

För i allt det vi gör till vardags så *gör vi också kön*. Detta synsätt riktar blicken mot människors aktiva handlingar, de som vi alla oupphörligt är inbegripna i, i alla relationer och i alla situationer.

¹ Mary Wollstonecraft, skribent på 1700-talet i England, och den franska 1700-tals-politikerna Olympe De Gouges lyfter Thurén (2003:21) fram som feminismens, och därmed genusforskningens, förmödrar. På motsvarande sätt refererar Landström (2005:23) till Richard Cantillon (1680-1734) och Jean Baptiste Say (1767-1832), hemmahörande i Frankrike, som de som på allvar introducerade begreppet entreprenörskap i den ekonomiska litteraturen.

Som Elvin-Nowak och Thomsson (2003:11) skriver så finns kön överallt inom oss, runt oss och mellan oss. Kön är följaktligen något som vi människor gör något med, och ”det vi gör får enorma och högst varierande konsekvenser” (Thurén, 2003:11).

Vad som kännetecknar det mångfacetterade och tvärvetenskapliga forskningsfältet genus är vikten av att *problematisera* alla påståenden och för givet tagna uppfattningar som, explicit eller implicit, görs om ”kön” (Ibid. 63). Vi (re)producerar, kanske inte imitativt, men utifrån de historiska mallar vi har att utgå ifrån vem som kan betraktas som kvinna respektive man, och vad som kan ses som ”kvinnligt” respektive ”manligt”. På samma sätt förhåller vi oss, fastän på olika sätt, till vad kvinnor respektive män kan, och bör, göra. Fokus i genusforskningen riktas därför mot frågor som: Vem räknas som ”kvinna” eller ”man”? Vad kan ses som ”kvinnligt” respektive ”manligt”? Hur ser de processer ut som (re)producerar föreställningarna kopplade till kön? Hur förhåller sig kvinnor respektive män till dessa föreställningar? Och, inte minst, vad får denna uppdelning för konsekvenser i konkret praktik? Om man inte tidigare fått anledning att fundera över dessa frågeställningar kan de möjligtvis framstå som svåra att ta till sig. Kanske kan frågorna rentutav uppfattas som provocerande. Om inte annat visar sådana reaktioner på hur kön infiltrerar våra liv och hur svårt det kan vara att skapa distans till vår egen vardag och ta på oss andra ”glasögon” är de som vi är vana att bära.

Att kön i huvudsak ”görs” socialt och kulturell, och att det är genusforskningens uppgift att undersöka hur detta tar sig i uttryck, är följaktligen en utgångspunkt som många genusforskare delar (till exempel Ahl, 2002; Alvesson och Billing 2003; Bruni, Gherardi, och Poggio, 2004, Butler 1990; Grenholm, 2005; Jarlbro, 2006; Thurén, 2003 Wahl, Holgersson, Höök och Linghag, 2001). Detta synsätt innebär att en socialkonstruktionistisk position intas, vilket kan beskrivas som en vetenskapsteoretisk inriktning (till exempel Burr, 1995; Gergen, 1999).

Även om socialkonstruktionism rymmer ett flertal teorier om kultur och samhälle finns några gemensamma grundläggande filosofiska antaganden, vilka innebär 1) att en kritisk hållning intas mot för givet tagna kunskapsanspråk, 2) att det är vi människor som ständigt konstruerar vissa förklaringsmodeller av världen och oss själva som samtidigt gör alternativa förklaringsmodeller ogiltiga, och 3) att den kunskap som produceras får sociala konsekvenser eftersom den, genom kunskapsproduktionen av olika kategorier, ger människor olika positioner i samhället (Burr, 1995). Med det socialkonstruktionistiska synsättet blir det därmed omöjligt att separera människa från struktur, och vice versa. För på samma sätt som människor producerat vissa strukturer, normer och förhållningssätt, internaliserar människor ständigt dessa strukturer varigenom de reproduceras (till exempel Berger och Luckman, 1966). Sammanfattningsvis skulle jag vilja summera detta synsätt med följande tre ledord; *helhetssyn, komplexitet och trögrörlighet*.

I genusforskningen innebär den socialkonstruktionistiska positionen att kön ses som en princip för social organisering och kulturellt bestämda kategorier istället för något som är av naturen givet. Med genusglasögon blir det följaktligen problematiskt att se på kön som något förutbestämt och självklart. Men vi får dock inte glömma att det inte är så länge sedan en sådan syn på kön skulle ha framstått som obegriplig. Thurén ger följande bild över hur vår syn på kön har förändrats, inte bara i forskningsvärlden utan i samhället i stort:

Fram till cirka 1970 var det tämligen accepterat i västvärlden att en rad mänskliga egenskaper hade med "kön" i biologisk bemärkelse att göra: att kvinnor är undergivna och moderliga, att män är aggressiva och bra på att fatta snabba och rationella beslut, och så vidare – egenskaper som vi idag i allmänhet inte längre anser naturgivna. (Ibid. 12)

Fortfarande lever emellertid en föreställning kvar om att det finns vissa givna skillnader mellan könen², vilka förklaras genom att kvinnor och män är väsensskilda och att det är något naturligt (Wahl, *et al.*, 2001). Det var detta som genusforskare försökte sätta fokus på genom att införa begreppet genus (på engelska "gender"³) med syfte att lyfta fram den kulturella aspekten av kön. En distinktion skapades således mellan biologiskt kön, det som i vardagsspråket ofta kallas för "det givna" eller "naturliga", och mellan socialt kön, den sociala process i vilken vi skapar oss föreställningar om kön. Senare introducerades även "doing gender" som ett begrepp för att sätta fokus på "görandet" av kön (se Elvin-Nowak och Thomsson, 2003). Tanken med dessa begrepp har varit att få kraftfulla analytiska begrepp för hur kön konstrueras i alla sociala sammanhang. Som Ahl (2002:27) noterar har emellertid genusbegreppet även fångats upp av normalvetenskapen och börjat användas i såväl det offentliga samtalet som vardagssamtalet. Dock med följd att den avsedda distinktionen mellan genus/kön och kultur/natur suddades ut och att de vetenskapliga begreppen genus och kön blivit betydligt tvetydigare i sina användningsområden. Idag har också den ursprungliga uppdelningen gått förlorad. Tillämpningen av genus och kön har, precis som engelskans gender och sex, blivit överlappande. Så även i denna rapport.

² En debatt som alltjämt gör sig påmind i diskussionerna om kön är frågan om "likhet" kontra "särart". I denna debatt argumenteras, å ena sidan, för att kvinnor och män är väsensskilda slags människor. Å andra sidan kan det argumenteras för att kvinnor och män egentligen är ganska lika. Thurén (2003:66) menar att denna debatt egentligen omfattar (minst) tre olika debatter; "dels om hur lika eller olika kvinnor och män faktiskt är, dels om hur olika eller lika vi vill vara, och för det tredje, om vi vill vara olika, hur skall vi då försäkra oss om att olikheten inte blir ojämlikhet". Några av de frågor som följer i denna debatt kan formuleras enligt följande: Är det så att jämlikhet innebär att kvinnor och män behandlas på samma sätt? Eller, kan det vara så att jämlikhet uppnås genom olikhet? Är i så fall medlet för jämlikhet olika behandling? Detta är dock endast några av de frågeställningar som denna debatt rymmer, en debatt som på en och samma gång är ontologisk, epistemologisk, politisk och strategisk (Ibid.). Dessa ståndpunkter har ofta blivit kontraproduktiva och i forskningssammanhang menar Thuren (2003:67) att ett teoretiskt överskridande aldrig kommit till stånd. Så länge tycks genusforskare förhålla sig till denna problematik genom att studera "görandet" av kön.

³ Begreppet gender introduceras av psykiatern Robert Stoller på 1960-talet som då arbetade med transsexuella. Den som emellertid oftast refereras till i dessa sammanhang är Gayle Rubin som i ett kapitel från 1975 slog fast att patriarkat är en sak och kön/genussystem något helt annat (se Thurén, 2003:51 ff.)

1.2.1 Genus som forskningsområde

Forskningen om kön benämns här för genus. Ett alternativ hade varit att rubricera området ”feministisk forskning”. Som jag ser det är genus ett område som växt fram ur feministiskt forskning, vilken kan beskrivas som en forskning som söker stödja kvinnors intressen och ta upp vad som anses vara till nackdel för kvinnor. Genusforskning, *per se*, behöver där- emot inte var feministisk eftersom den intresserar sig för hur relationerna mellan män och kvinnor tar sig i uttryck i olika sammanhang i samhällslivet samt vilka konsekvenser dessa relationer kan få både för individen och för samhället.

I genusforskningen riktas även intresset mot konstruktionen av maskuliniteter (till exempel Collinson och Hearn, 1994; Connell, 1995), samt mot hur olika maktordningar⁴ samverkar och påverkar varandra (till exempel Crenshaw, 1994; de Los Reyes, Molina och Mulinari, 2003; Lykke; 2003). Genusforskning och feministisk forskning bör därför inte läsas liktydigt. Enkelt uttryckt handlar genus om att skapa kunskap om (makt)relationen mellan män och kvinnor medan feminismen också vill göra något för att ändra på de orättvisor som uppdragas (jämför Wahl, *et al*, 2001:52).

Följaktligen kan feminism ses som ett vidare⁵ begrepp än genus, vilket kan delas in i de politiska inriktningarna liberal, sociala och radikal feminism. Alvesson och Due Billing (2003) gör en liknande indelning av feminismen, men utifrån tre *kunskapssyner*⁶: 1) Kön som variabel perspektiv 2) Ett feministiskt ståndpunktsperspektiv 3) Poststrukturalistiskt feminism. Dessa tre synsätt redogörs för och avslutas med en diskussion om hur det som här benämns genusforskning förhåller sig till dessa. För en mer utförlig diskussion hänvisas till Alvesson och Due Billing (2003:30ff)

I det perspektiv som benämns ”kön-som-variabel” ses kvinnor som en relevant men oproblematiserad forskningskategori. I denna forskning är man framförallt intresserad av att jämföra män och kvinnor för att visa på orättvisor och förklara diskrimineringsförhållanden. Med detta perspektiv studeras om, och i så fall hur, kvinnor och män skiljer sig åt beträffande psykologi, etik, värderingar och attityder samt hur sociala strukturer och processer påverkar dem. Denna forskning har i hög grad kritiserats för sin för sin vetenskaps- syn och metodologiska inställning som exempelvis tar sig i uttryck genom att språket ses kunna spegla den objektiva verkligheten, och att forskningens kvalitet framför är avhängigt rätt tekniker och procedurer. Denna forskning visar ofta upp mycket enkla statistiska orsakssamband, medan genomgripande kulturmönster och sociala processer inte tas med i beräkningen.

⁴ Forskningen om hur olika maktordningar ”skär” i varandra kallas för intersektionalitet; ett begrepp som sätter fokus på hur individer är inordnade i en rad ordningar så som ålder, genus, ras, sexualitet och etnicitet osv., men också hur de förhåller till sådana maktordningar. Berglund och Stenmark (2005) som diskuterar entreprenörskap utifrån ett intersektionalitetsperspektiv visar t ex hur detta begrepp kan bidra till att synliggöra entreprenörskapets uteslutande och diskriminerande sidor.

⁵ Feministisk forskning kan också ses som ett smalare begrepp eftersom det inte lika tydligt rymmer forskningen om maskuliniteter och maktordningar Överhuvudtaget verkar gränsen mellan genusforskning och feministisk forskning vara svår att dra (se t ex Wahl *et al.*, 2001:52).

⁶ Med kunskapssyn diskuteras de grundlägganden antagande som görs om den sociala verklighetens karaktär och hur det går att utveckla en kunskap om den. Den uppdelning som görs här i feministiska kunskapssyner har, enligt Alvesson och Due Billing (2003:33), varit en flitigt använd ram i översiktliga framställningar. Ursprungligen härstammar denna uppdelning från Hardings (1987) klassifikationer.

I detta forskningsperspektiv får forskningsobjekten underordna sig forskarnas bedömningar som till exempel berör vilka frågor som ska besvaras. Hur dessa frågor reproducerar rådande ojämlika förhållanden och vissa gruppers passivitet är däremot inget som diskuteras.

I det ”feministiska ståndpunktsperspektivet” ”betonas vikten av en bredare och djupare dokumentation och teoretisering av kvinnors situation och erfarenheter” (Ibid:37). Kön ses här som den grundläggande organisationsprincipen i ett patriarkalt samhälle vilket överordnar män och underordnar kvinnor. Enligt detta perspektiv behöver kvinnors specifika erfarenheter och intressen tas tillvara eftersom de, på grund av att de formats av de patriarkala förhållanden som gällt, skiljer sig från mäns erfarenheter och intressen.

Till skillnad från kön-som-variabel perspektivet söker ståndpunktsperspektivet inte att komma fram till slutgiltiga sanningar utan inriktar sig på att ge bidrag som kan ge upphov till omprövning av rådande föreställningar eller till att höja den politiska medvetenheten. Ett problem i denna forskning är att kvinnor – oberoende av klass, ålder, etnicitet, religion, sexuell läggning, et cetera – ses ha något gemensamt och att dessa forskare därigenom upprepar den universalisering och snäva perspektiv som de själva kritiserat den ”manliga forskningen” för att producera.

Det stora problemet med detta perspektiv, menar Alvesson och Due Billing (2003), är att det i sin breda skildring av kvinnor och män förlorar variationerna, komplexiteten och motsägelserna ur sikte.

I det tredje perspektivet, ”poststrukturalistisk feminism”, betraktas begrepp som kvinna och man – eller kvinnligt och manligt – inte som ”grundläggande och giltiga utgångspunkter, utan som instabila, tvetydiga och falska enhetliga föreställningar” (Ibid: 46). Istället för att söka generaliserbar kunskap intresserar man sig i detta perspektiv för att dekonstruera tidigare kunskap, att framhålla variationen och komplexiteten, samt att ge språket en överordnad betydelse genom att påpeka att det är genom språket som vi konstruerar våra föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt, snarare än att det är vi människor som med språkets hjälp beskriver detta. Om de två tidigare perspektiven söker finna en stabil grund för en feministisk vetenskap söker detta perspektiv i stället att ifrågasätta själva föreställningen om det över huvud taget finns en universell grund för kunskap. Den kritik som riktats mot detta perspektiv är också att den i sin betoning av mångfald och variation och förnekande av entydiga sanningsanspråk inte varit till nytta för den empiriskt orienterade forskningen. Som en följd av denna forskning har det emellertid blivit alltmer problematiskt att återupprepa generella och abstrakta föreställningar om kön, reproduktion och så vidare och tillämpa den på olika kulturer och i olika institutionella sammanhang. Man skulle kunna säga att detta perspektiv lett till att de andra två perspektiven fått anledning att både nyansera och ompröva sina antaganden

Som Alvesson och Due Billing noterar verkar det teoretiskt vara lätt att göra en åtskillnad mellan de tre kunskapssynerna. I praktiken däremot tenderar forskare ofta att relatera till två av dem, ibland alla tre, eller så arbetar de med helt andra idéer och utgångspunkter. De tre kunskapssynerna har inspirerat det som här benämns som genusforskning på lite olika sätt, även om jag menar att det framförallt är det tredje perspektivet som betonat områdets socialkonstruktivistiska position. Med detta menar jag emellertid inte att genusforskningen intar en alltför rigid ”postmodern” hållning som gör att det omöjligt att göra vissa nödvändiga generaliseringar och att tala om strukturer för att kunna säga något av intresse.

Jag menar heller inte att genusforskningen inte intresserar sig för att lyfta fram kvinnors erfarenheter. Självklart gör den det, men inte utan att även beakta vilken betydelse som kontexten och andra möjliga indelningar kan ha för den empiri som analysera. Slutligen är det inte min avsikt att säga att genusforskning inte kan – eller bör – intressera sig för att ”räkna kön”. Naturligtvis kan en genusanalys inbegripa det, men den måste också gå utanför ett sådant sammanhang där den, förutom att tolka det påtagliga, synliga och uttalade, också intresserar sig för det subtila, osynliga och outtalade⁷. Poängen är att det inte räcker med att studera hur kön framställs, utan att även tolka de processer genom vilka kön ständigt (re)produceras (till exempel Wahl *et al.*, 2001: 38).

Sammanfattningsvis används begreppet genus här som ett samlingsbegrepp för den forskning som:

- ... finner att begreppet kön är centralt och relevant för förståelsen av alla sociala relationer, institutioner och processer (Alvesson och Due Billing, 2003:31);
- ... menar att könsrelationer utgör ett problem eftersom de karakteriseras av underordning/överordning, brist på jämställdhet, förtryck och motsättningar (Ibid)
- ... betraktar könsrelationer som sociala konstruktioner (Ibid.).

När forskare intar dessa utgångspunkter kallar jag dem genusforskare precis som jag, utifrån samma grunder, benämnt området för genusforskning.

1.2.2 Genus som struktur

Den första uppgift som genusforskningen fick ta sig an (och som den alltjämt måste brottas med, *min ann.*) var att kritisera förenklade tolkningar av ”kön” och påpeka att dessa tolkningar ofta fungerade så att de gav den hälft av mänskligheten som utgör män åtnjutit fördelar⁸ framför den hälft utgör kvinnor (Thurén, 2003:12). Att genus har en grundläggande strukturerande betydelse i samhället utgör ett grundantagande i genusforskningen. Hur denna struktur ser ut, på vilket sätt den kommer till uttryck i olika kontexter, och vilka förhållningssätt som intas till den, är däremot en öppen fråga.

Wahl (et al., 2001) benämner denna struktur könsordning och har intresserat sig för hur den, genom tankar, strukturer och processer tar, sig i uttryck på organisationsnivå. Hirdman (1990) talar istället om ett genussystem som består av två olika logiker, åtskillnad och hierarki. Att män och kvinnor inte finns på samma platser, eller gör samma saker, betecknas som åtskillnadens logik. Som framkommit i olika undersökningar är såväl arbetsmarknaden som företagandet tydligt könssegregerat. Kvinnor tenderar att göra välja vissa yrken, medan män väljer andra (till exempel SCB, 1997). På samma sätt väljer kvinnor att starta företag i andra typer av branscher än män, och även i något mindre utsträckning (till exempel Sundin och Holmquist, 1989) Att det också finns en hierarki mellan de positioner som män och kvinnor intar betecknas som hierarkins logik. Till exempel så finns män på högre positioner än kvinnor och har högre löner än kvinnor (SOU, 1997:87).

⁷ Hearn och Parkins (2001:xi-xiii) för t ex ett resonemang om hur genusforskningen kan intressera sig för att förstå det outtalade inom organisationer, däribland sexualitet.

⁸ FN-statistik visade till exempel att kvinnor uträttat ungefär två tredjedelar av arbetet i världen (eller mer; beroende på hur ”arbete” definieras), får ungefär 10 % av inkomsterna och äger ungefär 1 % av tillgångarna (United Nations i Thurén, 2003:72). Därmed, påpekar Wahl et al. (2001:11), utför männen 34 % av arbetet, får 90 % av inkomsterna och äger 99 % av förmögenheten.

Detta betyder emellertid inte att det finns kvinnor som startar företag i mansdominerade branscher och män i kvinnodominerade branscher, eller att det finns kvinnor som på högre positioner än män som också tjänar mer pengar än män. Detta är en generell bild, men en bild som - om den upprepas alltför ofta - riskerar att befästa den uppdelning som man söker förändra. Därmed riskeras genussystemet att behållas intakt. Kort sagt ställer genusvetenskapen stora krav på reflexivitet⁹ hos forskarna.

1.2.3 Utvecklingen av genus inom ett område

Genus är ett perspektiv som använts och fått betydelse i utvecklingen av en mängd olika vetenskapliga discipliner. Thurén (2003:40) nämner till exempel antropologin där man ställt frågor som; Vilka genuskategorier finns det i ett givet samhälle och hur skiljer sig dessa från varandra? Vilka delar av det sociala livet organiseras med hjälp av genus och hur motiveras detta? Ett annat område är arkeologin där forskare adresserat liknande frågor, men utifrån olika föremål och materiella lämningar.

På liknande sätt har dessa frågeställningar anpassats och kommit till uttryck i en rad områden som sociologi, litteraturvetenskap, psykologi, idéhistoria, filosofi, statsvetenskap, och numera även inom medicin och naturvetenskapen (Ibid).

Utvecklingen av genusteori i huvudsak skett utanför företagsekonomi och inom entreprenörskapsforskningen kan genusperspektivet ännu sägas vara i sin linda (se till exempel Holmquist, 2002:51ff). Det område inom företagsekonomi där genus haft störst inflytande är organisationsteori, vilket till exempel visar sig i omfånget av litteratur¹⁰, att det anordnas konferenser med genusinriktning, samt att det finns en tidskrift - *Gender Work and Organization* - som specialiserat sig på området "genus i organisationer". Detta menar Holmquist (2002) har påverkat den kritiska teoribildningen och bidragit till att ge en ytterligare dimension i maktanalysen.

Genusforskningen kan således sägas ha bidragit till att lyfta fram frågeställningar i olika discipliner som i sin tur kan bidra till samhällsförändringar som är önskvärda ur feministisk synvinkel. Samtidigt som utvecklingen av genus har skett i ett tvärvetenskapligt perspektiv har också genus som ett inomvetenskapligt vetenskapsområde har etablerats och fått legitimitet (Thurén, 2003).

⁹ I genusforskningen, precis om i all kritisk forskning, utgör reflexivitet ett nyckelord (t ex Alvesson och Deetz, 2000). Ingen mänsklig aktivitet pågår i ett vakuum, inte heller forskningsversksamhet, utan får politiska och etiska konsekvenser. Att sträva efter en "icke-hållning" - en objektiv plats utifrån vilken verkligheten objektivt kan betraktas - blir med en sådan syn omöjligt eftersom forskningen också (och i allra högsta grad) bidrar till att producera den verklighet som studeras (t ex Foucault, 1966/1989). Dessutom leder ofta objektivitetssträvanden till en auktoritet som ger litet utrymme för att forskningssubjektens (ofta kvinnornas) erfarenheter och inställning till olika frågeställningar kommer till uttryck. I stället för att söka efter denna typ av objektivitet menar Thurén (2003:16) att det för genusforskare handlar om att göra sig själva och sina läsare så medvetna som möjligt om vilken hållning som intas. Detta menar hon däremot inte ska betraktas som subjektivitet utan som en starkare form av objektivitet, för "det är inte på grund av reflexivitet utan i avsaknaden av den som forskningen riskerar att bli skev" (Ibid:16).

¹⁰ I svensk organisationsforskning kan t ex följande referensverk nämnas: Alvesson och Due Billings (2003) *Kön och organisation*, Wahl et al.'s (2001) *Det ordnar sig*, Petterssons (2001) översikt om svensk arbetslivsforskning med genusperspektiv, *Genus i och som organisation*, samt Sundins kapitel "Genus i organisationer" i antologin *Organisationsteori på svenska* (1998).

Det kan nämnas att det i Sverige vuxit fram permanenta forskarmiljöer kring ett antal professurer i genus, att det finns en forskarutbildning med inriktning på genus, och att de flesta universitet och högskolor erbjuder grundkurser på alla nivåer i genus och att området även finns som huvudämne (Ibid.).

Utifrån Thuréns (2003) genomgång av genus som forskningsområde i boken *Genusforskning: frågor, villkor och utmaningar* har jag identifierat följande tre steg i hur genusforskningen utvecklas, och utvecklas, inom ett forskningsområde:

- I den första fasen handlar det framförallt om att fylla i de kunskapsluckor som uppstått därför att genus – i praktiken oftast kvinnor – helt glömts bort, och därmed osynliggjorts. I denna fas handlar det även om att synliggöra vilka villkor och förutsättningar som finns för kvinnliga forskare inom ett forskningsområde.
- I nästa fas framträder en allt starkare kritik av den genusblindheten och hur den påverkat/påverkar kunskapen inom området. I denna fas påtalas maktrelationerna och framförallt lyfts de materiella orättvisorna fram.
- I den tredje fasen tar den idémässiga utvecklingen och teoretiseringen av genus form. I denna fas blir analysen alltmer inriktad mot subtila maktmekanismer snarare än att påtala uppenbara orättvisor och diskrimineringsförhållanden. Detta sker till exempel genom att visa hur olika föreställningar (diskurser) producerar såväl objekt och subjekt, som förhållandet mellan dem.

1.3 Entreprenörskapsforskning

Forskningen om entreprenörskap har under de senaste decennierna varit på så stark framfart att den kommit att betraktas som en egen forskningsdisciplin (till exempel Acs och Audretsch, 2003; Davidsson, 2003; Davidsson, Low och Wright, 2001; Landström, 2000; Steyaert och Katz, 2004). Under denna process har det vuxit fram olika synsätt avseende såväl forskningens roll i samhället som hur entreprenörskap kan beforskas. Därigenom har olika synsätt på entreprenörskap, i fråga om teori och dess utveckling, kommit att samexistera i entreprenörskapsforskningen. Howorth, Tempest och Coupland (2005) sammanfattar några olika förhållningssätt till teoriutveckling på följande sätt

Despite a large number of studies, the definition of entrepreneurship and/or an entrepreneur continues to generate debate (Low, 2001). Some search for an overarching theory of entrepreneurship (Bull and Willard, 1993), whereas others argue that we cannot expect and do not need one theory of entrepreneurship but instead should build up a body of theories (Gartner, 2001). (Ibid: 24)

There are claims that entrepreneurship research suffers from fragmentation (Ucbasaran, et al., 2001), atheoretical empiricism (Davidsson et al., 2001), and a lack of respect, (Low 2001). (Ibid: 24)

However there is widespread agreement that entrepreneurship research needs to develop better theory (Davidsson et al., 2001; Gartner, 2001; Low, 2001; Shane and Venkataraman, 2000) and that intellectual development of the entrepreneurship field is dependent on learning from other social sciences (Thornton, 1999). (Ibid: 24)

Det finns med andra ord ett antal olika ståndtaganden beträffande huruvida en enhetlig entreprenörskapsteori kan ta form, och om det ens är önskvärt. Men forskningen kännetecknas inte bara av att det finns olika ståndpunkter beträffande teoriutveckling. På liknande sätt gör sig en flora av teman synliga i diskussionerna om entreprenörskap¹¹. Till exempel används entreprenörskap för att beskriva så skilda saker som företags tillväxt (Davidsson, Delmar och Wiklund, 2001); hur utjänta samhällen kan fungera som värdar för en unik företagsform genom att förena en god företagspraktik med det lokala samhällets mål (Johnstone och Lionais, 2004); att det forna Sovjetunionen kan ses ha genomsträvat av ett slags alldagligt entreprenörskap som upprätthöll det kommunistiska styret (Rehn och Taalas, 2004); att välgörenhetsarbete och företagande i förening bildar ett socialt entreprenörskap som kan reformera samhällen utifrån kollektiva frågor (Leadbeater, 1997; Thompson, Alvy och Lees, 2000); att ett ökat företagande bland invandrare inte alls behöver innebära en väg mot integration utan i stället skapas ekonomisk marginalisering och segregation (Hjern, 2004); och att det finns en koppling mellan kvinnors företagande och en stark drivkraft att värna ”moder natur” (Campbell, 2004).

Detta är endast några av de exempel som illustrerar de kontraster som visar sig i forskartexter där entreprenörskap står i blickpunkten. Av den anledningen blir det svårt att tala om entreprenörskapsforskning som ett *enhetligt* forskningsfält. Snarare kan det beskrivas som både mångfacetterat och tvärvetenskapligt. I stället för att ge en bild över entreprenörskapsforskningens huvudfåra (det vill säga ”mainstream”) söker jag här att illustrera den mångfald av angreppssätt som är under utveckling inom entreprenörskapsforskningen (se även Berglund, 2007). Anledningen till detta är att det finns gemensamma knypunkter mellan de framväxande ”alternativa” synsätten på entreprenörskap och genusforskningen, vilket jag återkommer till.

1.3.1 Entreprenörskapsforskningens historia

Schumpeter (1934) kan genom sitt verk, ”The Theory of Economic Development”, ses som entreprenörskapsforskningens ”founding father”, vilket många nutida teorier om entreprenörskap i hög grad faller tillbaka på (se Ahl, 2002, sid. 37ff). Som Landström (2005) påpekar har också forskningen om entreprenörskap sina rötter i den nationalekonomiska disciplinen. Genom att kombinera produkter, produktionsmetoder, marknader, råmaterial, och organisationer på nya sätt menade Schumpeter att det ekonomiska systemet förändras. Det är här som entreprenören har sin plats eftersom hon bryter tidigare mönster och därigenom rubbar jämvikten på marknaden.

¹¹ Entreprenörskap är ett begrepp som under lång tid konstituerats och fått mening på vissa bestämda sätt. Begreppet ”entrepreneur” förekommer enligt Landström (2000, sid. 21) för första gången år 1437 i Dictionnaire de la langue française där den mest allmänna betydelsen angavs vara ”celui qui entreprend quelque chose”; med andra ord sågs entreprenören som en aktiv person som fick något gjort. Skulle vi idag förstå entreprenörskap som att ”få något gjort”, kan vi börja fundera över vad som *inte* skulle vara entreprenörskap i ett samhälle som alltjämt värderar ”aktivitet” högre än ”passivitet”.

År 1911, då Schumpeter la fram sin första version av denna teori, gick han tvärs emot då rådande uppfattningar om hur ekonomier utvecklas genom att föreslå att förändringen sker inom systemet, att den sker i plötsliga utbrott snarare än som ständig utveckling, och inte minst att det är människor som åstadkommer denna förändring. Men, det är endast ett *fåtal* människor som ses som kapabla att skapa en sådan förändring:

While in the accustomed circular flow every individual can act promptly and rationally because he is sure of his ground and is supported by the conduct... of all other individuals, who in turn expect the accustomed activity from him, he cannot simply do this when he is confronted by a new task... Where the boundaries of routine stop, many people can go no further and the rest can do so in a highly variable manner.

[T]he typical entrepreneur is more self-centered than other types, because he relies less than they do on tradition and connection and because his characteristic task, theoretically as well as historically – consists precisely in breaking up old, and creating new, tradition. (Schumpeter, 1934 i Swedberg, 2000, sid. 61, 69)

Entreprenören framstår här som en speciell sorts person som är synnerligen viktig för den ekonomiska utvecklingen. Den beteendevetenskapliga forskningen fångade upp detta och intresserade sig under en lång tidsperiod för just *entreprenören*. Mycken forskning ägnades åt att försöka fastställa entreprenörens unika egenskaper (se diskussioner om McClelland i Landström, 2005: 57 ff.), en ansats som till och med fått ett eget namn; ”the-traits-approach”, eller ”egenskapsforskning” (Ibid). Emellertid visade det sig vara ett utopiskt projekt att slå fast en entydig bild av entreprenören eftersom studierna av entreprenörer visade att bilderna både var både mångtydiga och svårtolkade. Kritiken mot denna ansats har också varit massiv (till exempel Gartner, 1989; Aldrich, 1990). Men, som Ahl (2002) poängterar, säger ändå denna spökjakt oss något om hur vi kommit att förstå entreprenören;

[N]o one knows what this creature really is like, but most agree that it is a very good and useful one, and is to be kept and nourished” (Ibid., 2002, sid.46).

Oavsett i vilka perspektiv som entreprenörskap sätts i idag verkar det problematiskt att diskutera entreprenörskap utan att relatera till entreprenören som en – mer eller mindre – fantastisk figur. Tillspetsat kan man säga att entreprenörerna kommit att ses som vårt samhälles stora skapare (Berglund, 2007). I snäv bemärkelse handlar det om att skapa företag (Davidsson, Delmar och Wiklund, 2001), i en något vidare om att skapa organisationer (Gartner, 1993), och i bred bemärkelse om att skapa möjligheter (Johannisson, 2005).

1.3.2 Huvudfåran i entreprenörskapsforskningen

I dag riktas blicken inom entreprenörskapsforskningens huvudfåra till stor del mot att studera de möjligheter som driver processen av ekonomisk utveckling ur olika perspektiv. Framförallt sker det genom att studera tillkomsten av nya företag, och utvecklingen av befintliga företag. Fortfarande handlar det med andra ord om att hitta kopplingen mellan ekonomisk utveckling och entreprenörskap (se till exempel Davidsson, Low och Wright, 2001). I denna forskning rikas ett intresse mot att undersöka hur ekonomisk tillväxt kan genereras genom att studera hur entreprenöriella processer fungerar i såväl samhället som helhet som i regioner, i företag, och för enskilda personer (se till exempel Davidsson, Delmar och Wiklund, 2001). I den årliga forskningsrapporten, Global Entrepreneurship Monitor (GEM), ges till exempel svar på hur det står till med den entreprenöriella aktiviteten i många av världens länder, vilket rangordnas efter hur många som har startat, eller avser att, starta företag (Reynolds, 2002). Huvudspåret i entreprenörskapsforskningen handlar minst sagt om just företags tillblivelseprocess.

Dessa processer förstås, och studeras, ofta som antal enheter som förändras över tid. På det sättet kan vi lära mer om hur nya branscher och företag kommer till, hur företag utvecklas och hur företeelser korrelerar med omsättning, antal anställda, och så vidare. (till exempel Davidsson och Wiklund, 2001). Huvudsakligen ses entreprenörskap som en process i termer av de möjligheter som man kan upptäcka ”där ute” (Shane och Venkataraman, 2000). Men möjligheterna är fortfarande avhängiga att det finns ”alerta entreprenörer” som har förmågan att upptäcka dem (Kirzner, 1973).

Trots att det finns en uppsjö av teorier om entreprenörskap har några av dem blivit mer fast förankrade – och för givet tagna – än andra. I en analys som Berglund och Johansson (2007) gjort av tio av de mest citerade artiklarna i en av de ledande entreprenörskapstidskrifterna, *Journal of Business Venturing*, blev följande tre antaganden om entreprenörskap synliga:

- Entreprenören framstår som en mycket speciell och viktig person för att entreprenöriella processer ska kunna uppstå. Mytbilden om hjälten, den store erövraren, gjorde sig påmind och istället för att uppmärksamma och problematisera denna bild låstes den snarare fast genom de analyser som gjordes.
- I processer när man startar och bygger upp företag behöver entreprenörer ha tillgång till olika former av resurser.
- Att anskaffa resurser innebär för entreprenörer att interagera med sin omgivning, vilket uppmärksammades genom att lyfta fram behovet av olika former av sociala nätverk.

Utifrån denna analys blir det svårt att säga emot Ahl (2002), som studerat forskartexter om entreprenörskap utifrån ett genusperspektiv, när hon skriver att ”den typiska studien ser entreprenören som en ensam ö, helt ansvarig för sin framgång” (Ibid:165). Såväl resurs- som nätverksperspektivet kan ses som komplement till teorierna om entreprenören, eftersom de bidrar till att tona ner bilden av att entreprenören är en figur som navigerar autonomt och obehindrat i tillvaron. Även om innehållet framstod som heterogent i de tio artiklarna relaterade samtliga till, om än på lite olika sätt, till dessa tre antaganden.

Även avseende metod, paradigm, ontologi, och epistemologi visade sig artiklarna vara anmärkningsvärt homogena. Samtliga artiklar placerades i det normativa paradigm¹², vilket innebär att de refererar till en gemensam kunskapsbas likväl som till en förutbestämd teoretisk ram. Med det normativa paradigmet följer även ett instrumentellt, pragmatiskt och funktionalistiskt synsätt.

12 I Kritisk samhällsvetenskaplig metod diskuterar Alvesson och Deetz (2000, sid. 37 ff.) följande fyra forskningsparadigm; Dialogisk, Kritisk, Tolkande, och Normativ. Den dialogiska forskningen syftar till att återvinna konflikter och använder dekonstruktion och genealogi som metod med förhoppning att återvinna förlorade röster. Den kritiska forskningen syftar till att avslöja dominansförhållanden, använder kultur- och ideologikritik som metod med förhoppning att erbjuda människor frigörelse. Den tolkande metoden syftar till att utforska en enhetlig kultur, använder hermeneutik och etnografi som metod med förhoppning att återskapa gemensamma värden. Den normativa forskningen syftar till att etablera lagliknande relationer mellan objekt, och använder en nomotetisk vetenskap med förhoppning att förbättra den sociala ordningen.

Hur entreprenörskap beforskas har av ovan nämnda anledningar kommit att diskuteras (till exempel Jennings, Perren och Carter, 2005). Likaså finns en diskussion om huruvida allt entreprenörskap är företagande, och om alla entreprenörer är företagare, eller om entreprenörskap även kan pågå i andra sociala sammanhang (till exempel Hjorth, 2003). Dessutom har den uppdelning som ständigt görs mellan entreprenörskap och vad som inte är entreprenörskap, precis som indelningen av entreprenörer kontra ”icke-entreprenörer”, kommit att ifrågasättas eftersom forskningen *på förhand* gör en stark avgränsning beträffande vad som kan, och bör, studeras (Gartner, 1990; Sarasvathy, 2004). Det börjar därför ljuda röster som – på ett eller annat sätt – söker rubba de dominerande förståelser som görs om såväl entreprenörskap som entreprenören. Kritik riktas både direkt och indirekt mot entreprenörskapsforskningens huvudfåra.

1.3.3 Framväxande synsätt i entreprenörskapsforskningen

Trots att entreprenörskapsforskningen är ett tvärvetenskapligt forskningsfält har det inte genomsyrats av en mångfald av paradigmer (se till exempel Jennings, Perren och Carter, 2005, Steyaert och Katz, 2004). Det faktum att all teori baseras på någon slags filosofiska antaganden beträffande ontologi, epistemologi och människans natur - vilka i sin tur ger vissa metodologiska ramar – har därför (ännu) inte uppmärksammats i entreprenörskapsforskningens huvudfåra (Chell och Pittaway, 1998; Grant och Perren, 2002; Nilsson, 2004; Rosa och Bowes, 1990). Därmed har det heller inte uppstått någon omfattande diskussion om vilka premisser som entreprenörskapsteorier har skapats utifrån. I stället har detta forskningsfält genomsyrats av ett starkt naturvetenskapligt synsätt och ett samförstånd om att världen ska betraktas som en objektiv, given, integrerad enhet i vilken oberoende, autonoma och självbestämmande subjekt existerar¹³ (till exempel Grant och Perren, 2002).

Att det finns en samhällsvetenskaplig fåra där forskare intresserar sig för att åstadkomma en förändring genom att ifrågasätta rådande ordningar och det för givet tagna, vilket även genusforskningen intresserar sig för, har ännu inte uppmärksammats.

Inte heller har entreprenörskapsforskare i någon högre grad engagerat sig i en dialog med det empiriska fältet för att medverka till öppna upp för en diskussion om relationen mellan samhälle och människa (jämför Flyvbjerg, 2001). Slutligen poängterar Jennings, Perren och Carter (2005) att avsaknaden av radikalism inom entreprenörskapsforskningen bör tas på allvar eftersom den begränsar hur fenomenet ifråga kan betraktas

Idag går det emellertid att skönja tendenser mot att andra vetenskapsteoretiska perspektiv och paradigmer än den naturvetenskapliga synen och de funktionalistiska ansatserna som så starkt präglar forskningsområdet entreprenörskap. Ett exempel är Ogborn (2000) som riktar kritik mot de ideologiska entreprenörskapsstudierna, ett annat är Fairclough (1995) som kritiskt analyserar entreprenörskapsdiskursen (the Enterprise discourse). I denna linje har det också vuxit fram ansatser som kritiserar såväl fastlåsningsen av entreprenörskap i den ekonomiska dimensionen (till exempel Hjorth, 2003) som den idealiserade bilden av entreprenören (till exempel Bruni, Gherardi och Poggio, 2004). Likväl finns det ansatser som försöker föra fram entreprenörskap ur ett bredare perspektiv. Till exempel talas det

¹³ Burrell och Morgan (1979) menar att vetenskapsteoretiska antaganden avgör hur vi metodologiskt studerar världen och presenterar följande fyra paradigmer; ”Funktionalistiskt”, ”Tokande”, ”Radikal humanism” och ”Radikal strukturalism”. I en paradiymanalys av 36 artiklar publicerade i ledande entreprenörskapstidskrifter under 2002 kategoriserades 32 av dessa tillhöra det funktionalistiska paradigmet och resterande 4 det tolkande paradigmet (se Grant och Perren, 2002).

om den offentliga sektorns entreprenörer (Sundin, 2004) och den kollektiva form av entreprenörskap som kännetecknar offentlig verksamhet (Mühlenbock, 2004), om ett samhälls-entreprenörskap som sätter demokratiska aspekter i fokus (Gawell, 2004; Eikenberry och Kluver, 2004); ett ekologiskt entreprenörskap där den logiska värdegrunden är miljöhänsyn och bevarandet av vår planets naturtillgångar (Albrecht, 2002; Pastakia, 1998); ett socialt entreprenörskap som betonar empati och relationer människor emellan och som söker lösa sociala missförhållanden (Duhl, 2000; Wallace, 1999); eller om att entreprenörskap kan utgöra en möjlighet för urbefolkningar att förändra sina nästintill fördärvade samhällen till det bättre (Anderson, 2002).

1.3.4 Entreprenörskap och genus

I boken *Disclosing new worlds* utvecklar Spinosa, Flores och Dreyfus (1997) en förståelse för entreprenörskap som en historieskapande process som förändrar såväl våra tankestrukturer som den praktik som upprätthåller dem. Feminismens utveckling lyfter de just fram som ett exempel på en historieskapande process:

We call the special skill that underlies entrepreneurship, citizen action, and solidarity cultivation history-making. /.../Feminism has changed the way we see women prior to our reflective judgments. Such changes at the heart of perception are the ones we designate as history-making. (Ibid: 1997:2)

Även om feminismen *i sig* kan ses som entreprenörskap har kvinnan kommit att betraktas som ”den Andre” i såväl entreprenörskapets praktik, retorik som teoribildning (till exempel Holmquist, 2002; Ahl, 2002). Med hänsyn till hur entreprenören omtalas har också kritik riktats mot att entreprenörskapsdiskursen är diskriminerande (Berglund och Stenmark, 2005) eftersom den är manligt könsmärkt (till exempel Ahl, 2002; Holmquist och Sundin 2002; Pettersson, 2002), och etnocentriskt bestämd (Ogbor, 2000). Även om det numera finns ansatser som problematiserar entreprenören som en hjälte verkar det extremt svårt att föreställa sig entreprenörskap som något som varje man och kvinna är kapabel att utföra. Den stereotypa bilden av entreprenören frambringar helt enkelt en idealiserad bild som många får svårt att relatera till (jämför Jones och Spicer, 2005).

Vad som framstår som en gemensam nämnare mellan genusforskningen och de alternativa versioner – och ansatser – som är under framväxt inom entreprenörskapsforskningen är viljan att *problematisera* de antaganden och sanningar som görs om såväl entreprenörskap, som av kön. Därigenom delar dessa ansatser den kunskapssyn som kännetecknar genusforskningen, vilken redovisades under rubriken ”genus som forskningsområde”.

Sammanfattningsvis ser entreprenörskap ut att vara ett begrepp som gjort en resa - om än ofrivilligt – i forskarvärlden. Från Schumpeter’s tes om ekonomisk utveckling (till exempel Swedberg, 1994, sid. IX ff.) till dagens diskussioner om möjlighetsskapande (till exempel Shane and Venkataraman, 2000; Johannisson, 2005). Som en konsekvens tycks det råda en viss förvirring när det gäller hur vi ska se på entreprenörskap. Att det på ett eller annat sätt handlar om utveckling skriver nog de flesta under på. Men det tycks finnas olika ståndpunkter - även om de oftast förblir outtalade – huruvida ekonomiska, ekologiska, sociala, eller egalitära, dimensioner ska ges första prioritet i utvecklingen av individer, företag, regioner, nationer, eller i ett globalt perspektiv – hela världen.

1.4 Forskningen om kvinnors företagande i Sverige

I Sverige är det Carin Holmquist och Elisabeth Sundin som gett kvinnors företagande en plats på den svenska forskningskartan. I deras pionjärstudie från 1989 konstaterade de att det fanns närmare 65 000 kvinnor som drev företag i Sverige vilket motsvarade 25 procent, att hälften av dem drev företag tillsammans med maken och fanns i branscher inom handel och service - men också att kvinnor drev företag i de allra flesta branscher (Holmquist och Sundin, 2002:11ff). Vidare konstaterade de att det fanns skillnader mellan både kvinnors och mäns företagande, precis som det fanns skillnader mellan olika grupper av kvinnors företagande (Ibid). Utifrån denna studie sammanfattades kvinnors företagande med de tre begreppen; *osynlighet*, *mångfald* och *anpassning* (Sundin och Holmquist, 1989). Trots att en fjärdedel av kvinnorna var företagare var de osynliggjorda i många sammanhang. Kvinnors företagande visade sig också, precis som mäns företagande, att variera eftersom kvinnor drev företag i olika branscher, av olika storlek, i olika former et cetera. Slutligen visade det sig att kvinnorna ofta anpassade sitt företagande till familjesituationen. Senare har forskningen om kvinnors företagande utvecklats i FEM-programmets¹⁴ regi.

I antologin *Företagerskan* sammanfattar Holmquist och Sundin (2002) de insikter som gjorts i området på följande sätt:

Antologin synliggör hur starkt maskuliniserad¹⁵ bilden av företagaren är – denna maskulinisering är så stark att kvinnors företagande blir en avvikelse. Det finns företagare och så finns det kvinnor som är företagare. Genom sin existens framställs kvinnan som undantaget och hon kommer därmed att bekräfta grundregeln i våra föreställningar: att man - inte kvinna – är företagare. Förhoppningsvis har vi genom att presentera en del av den forskningen som genomförts inom ramen för FEM-programmet och som belyser företagandet såväl ur genus som entreprenörskapsperspektiv bidragit till att luckra upp denna regel. Vår ambition är inte att skapa en enhetsteori för kvinnors företagande utan att ge bidrag framför allt till genusteoretiska och entreprenörskapsteoretiska fält. (Ibid., 2002:199)

I kölvattnen av Holmquist och Sundins forskning har det följt studier som med lite olika perspektiv diskuterar kvinnors företagande. För att nämna några så har Pettersson (2002) studerat mediadiskursen om det framgångsrika småföretagandet i Gnosjö och visar därigenom att det bygger på en starkt manlig norm. Wigren (2002) understryker i sin etnografiska studie de undanträngda positioner som såväl kvinnor som invandrare har fått i bilden av Gnosjöns framgångsrika företagande, men visar också hur viktiga dessa grupper är i företagandets praktik. Vidare visar du Rietz och Henrekson (2000) i en studie bestående av 4200 företagare (varav 405 var kvinnor) att kvinnors och mäns företagande inte skiljer sig nämnvärt i fråga om prestationsnivå, vilket flertalet studier tidigare dragit som slutsats.

¹⁴ FEM står för *Female Entrepreneurship and Management* och var ett program som finansierades av Näringsdepartementet, NUTEK och EU, och som under 4 år bedrevs vid Forum för Småföretagsforskning (FSF).

¹⁵ Ahl (2002) dekonstruerar bilden av entreprenören utifrån ett index (Bem, 1981 i Ahl, 2002) som beskriver vilka egenskaper som vi i dagens samhälle ser som feminina respektive maskulina. Genom detta grepp visar hon att de egenskaper som förknippas med entreprenörer även går i linje med de egenskaper som anses vara maskulina. På samma sätt visar sig deras motsatsord vara feminina. Kvinnan blir således "den andre" vilket även många andra påpekat (t ex Bruni, Gherardi och Poggio, 2004; Hjorth, Johannisson, och Steyaert 2003; Lindgren, 2000; Ogbor, 2000; Petterson, 2002)

Javefors Grauers (2000) problematiserar familjeföretagandet i en analys som visar kvinnornas osynlighet inom ICA-koncernen. Dareblom (2005) frågar sig hur kvinnors företagande påverkas av strukturella förutsättningar utifrån en studie av en kommunal satsning på företagande som vände sig till kvinnor inom sektorn vård och omsorg. Det visade sig att det gick ganska bra för de kvinnor som startade företag inom områden utanför vård och omsorg, medan det gick sämre för dem som ville fortstätta inom sin bransch.

I Lefflers (2006) avhandling – Företagsamma elever: diskurser kring entreprenörskap och företagsamhet i skolan - visar hon hur entreprenörskap lyfts in som ett genusneutralt begrepp i skolans värld och att det blev synnerligen problematiskt när entreprenörskap skulle länkas samman med jämställdhet i de projekt som bedrevs.

Lönnbring (2003) har utifrån livsformsbegreppet undersökt kvinnors liv och företagande på den värmländska landsbygden, Även Lindgren (2002) använder livsformsbegreppet i sin studie av kvinnor som driver friskolor där hon lyfter fram dessa kvinnors drivkrafter och engagemang och visar därigenom på möjligheter till gränsöverskridande genom att rikta blicken mot hur kvinnorna skapar sina identiteter utifrån profession, kön, och entreprenörskap (se även Lindgren, 2000). I en studie av kvinnor som var i färd med att starta företag använder Berglund (2006a) specifikt identitet som begrepp och visar på så sätt att det uppstod dilemman när kvinnorna skulle börja relatera till sig själva som företagare.

Om svenska kvinnors företagande är osynliga i företagandet är det inget i jämförelse med hur osynliga de företagskvinnor som invandrat kan bli, vilket Abassians (2003) visar i sin avhandling, *Integration på egen hand: en studie av invandrade kvinnoföretagare i Sverige*. I denna studie åskådliggörs att även invandrade kvinnors företagande präglas av osynlighet, variation och anpassning. I en studie av en organisation som syftar till att främja entreprenörskap hos kvinnor från etniska minoriteter visar Berglund (2006b) vilken förändring som kan ske när en grupp invandrarkvinnor – utifrån sina egna förutsättningar och erfarenheter – börjar relatera till sig själva som entreprenörer. Genom deras framväxande företagsamhet poängterar Berglund att det inte bara är enstaka liv som förändras, utan även att vi ges möjlighet att omförhandla och förändra den maskuliniserade bilden över den mytomspunna entreprenören som hindrar många människors entreprenörskap.

Nilsson (1997) diskuterar legitimitetsdilemmat hos kvinnor som är företagsrådgivare och Hård Sundin och Tillmar visar i en studie från 2007 att kvinnors företagande är ett arbetsmarkandsbeteende och att det behövs fler studier som visar på diskuterar detta perspektiv. I en studie av småföretagandet i vård- och omsorgssektorn diskuterar Tillmar (2004) villkoren för leverantörer till denna sektor som mist sitt anbud eller blivit uppköpta. Vidare diskuterar Sundin och Tillmar (2007) den offentliga sektorns entreprenörer och lyfter fram begrepp som genus och socialt kapital för att belysa dessa organisationer/deras organisering. Slutligen har Forsberg (1997) introducerat begreppet regionala könskontrakt för att beskriva den informella uppdelningen mellan vad som anses vara kvinnligt och manligt i ett rumsligt perspektiv. Såväl kvinnor och män måste förhålla sig till de könskontrakt som finns i deras lokala närhet, varigenom det skapas regionalt skiftande könsidentiteter.

Denna uppräknings ska inte ses som en täckande, utan utgör endast exempel på den forskning som bidragit till att utveckla kunskapen om kvinnors företagande i Sverige. Det finns många fler som bidragit till detta forskningsområde, likväl som det finns angränsande forskningsfält som till exempel organisationsteorin. För en mer grundlig genomgång av den svenska forskningen om kvinnors företagande hänvisas till Nutek (2004).

En av de svenska forskare som jag hittills inte nämnt, men vars forskning kommer att ägnas särskild uppmärksamhet här är Helene Ahl (2002, 2004, 2006). I sin avhandling, *The making of the female entrepreneur*, analyserar Ahl (2002) ett urval av 81 artiklar om kvinnors företagande, de flesta publicerade mellan 1990–2000 i ledande entreprenörskapstidskrifter¹⁶. Eftersom denna studie syftade till att studera hur kvinnor framställs i forsknings- och texter om entreprenörskap utgör den en nyckelreferens här, och presenteras av den anledningen mer utförligt.

De flesta nuförtiden ser sig troligtvis leva i ett någorlunda jämställt samhälle där vi oavsett könstillhörighet uppfattar oss ha samma förutsättningar avseende våra (arbets-) liv. Men i de texter som beskriver kvinnors entreprenörskap visar Ahl (2002) att dessa texter åtskiljer de två sfärerna privat och arbete, vilka i sin tur ger kvinnor och män olika positioner i samhället. På så sätt framstod tydligt att det fanns olika föreställningar beträffande hur kvinnor och män kunde bedriva ett entreprenörskap. I forskningens huvudfråga – det vill säga de texter som i huvudsak diskuterar männens entreprenörskap – omnämns överhuvudtaget inte den privata sfären där hem, familj och barn tar plats. Denna sfär framkommer emellertid tydligt i de texter som diskuterar kvinnors företagande. Genom denna uppdelning får kvinnan positionen som ansvarig för hem, familj och barn, medan mannen får positionen som huvudförsörjaren (Ibid)

Det är inte i den privata sfären som entreprenörskap får ett spelrum, utan i den offentliga. En sfär som, i forskartexter om entreprenörskap, uteslutande tycks befolkas av män. Men så är det också män som historiskt tagit plats både som forskare och undersökningsobjekt i forskningen om entreprenörskap. När fokus i forskningen riktas mot kvinnor som entreprenörer förstärks skillnaderna mellan kvinnor och män genom uppdelningen mellan privatliv och arbetsliv. Den poäng som Ahl framför innebär att forskningen om kvinnors entreprenörskap, genom att fokusera på skillnaderna mellan kvinna och man, kommit att förstärka olikheterna mellan könen i stället för att minska dem:

The institution of marriage ties the two spheres [private and public] together, but by labelling one as "husband" and the other as "wife" it simultaneously divides them again into the two categories of public and private. What sorts under private is seen as the wife's responsibility and what sorts under public (including the breadwinning role) is the husband's responsibility. Women's entrepreneurship does not change this construction in the typical article. It makes it visible, but it is not questioned and it is taken for granted. (Ibid:165)

Uppdelningen mellan kvinnor i den privata sfären kontra män i den offentliga sfären synliggjordes bland annat genom att de frågor, som undersökningarna grundar sig på, förändrades beroende på om det var kvinnor eller män utgjorde forskningsobjekten. Kvinnor förväntades till exempel besvara hur de skulle lösa familjesituationen som företagare. Sådana frågor adresserades däremot inte till männen. I de jämförande studier som utfördes framhölls just *skillnaderna* mellan kvinnor och män, även om det också fanns andra förklaringsfaktorer. Således behandlas och betraktas kvinnan på ett annat sätt än män i forskningen om entreprenörskap, vilket också resulterat i olika förklaringsmodeller för kvinnors och mäns entreprenörskap. I jämförelse med männen har kvinnor - och kvinnliga egenskaper – blivit "den andre" i förhållande till normen; mannen och det manliga.

¹⁶ I Ahls (2002) studie togs artiklar med från tidskrifterna *American Journal of Management* samt *Sociological Review*, vilka inte har funnits med i underlaget för denna studie. Däremot har artiklar i denna studie sökts ur *American Economic Review* samt *Gender, Work and Organization*, vilka inte fanns med i Ahls (2002) urval. Förutom dessa undantag har vi utgått från samma tidskrifter.

Ahl (2002:164) menar att den vanligaste lösningen på de "svårigheter" som uppstår när kvinnors entreprenörskap sätts i fokus är att betrakta den privata sfären – där familj och barn hör hemma – som ett problem, och till nackdel för kvinnor (dock inte för män). Ett annat sätt är att se föreningen av de två sfärerna är som en lösning där kvinnors entreprenörskap uppfattas som en flexibel resurs som gör kombinationen arbete och familj mer möjlig. Genom att välja att starta eget företag framför att välja en anställning blir företagandet en fråga om att välja livsstil. Kvinnors företagande ses här som en livsstil som möjliggör en flexibel arbetsform som kan kombineras med familjesysslor samtidigt som det ger ett bidrag till familjens försörjning (Ibid:164). Ahl menar att en del forskare betonar kvinnors särskilda egenskaper som hon menar betonar bilden av "den goda modern" genom att framhålla fördelarna med ett kvinnligt sätt att driva företag på (Ibid:165). Denna forskning hänvisar till psykologiska förklaringar om kvinnors unika egenskaper som utvecklats genom erfarenheter som mor och/eller dotter. Även här är det skillnaderna mellan könen som uppmärksammas och sätts i fokus.

Intresset i dessa artiklar verkar således riktas "den andre", kvinnan, den pusselbit som inte tycks passa i den annars färdiga föreställningsmall som vuxit fram över såväl entreprenörskapets praktik som den figur som har en huvudroll i denna - entreprenören. Ett alternativ hade varit att kritiskt granska föreställningsmallen *i sig*. Så har emellertid inte varit fallet utan huvudintresset inom entreprenörskapsforskningen riktas mot individen, och inte mot strukturella förhållanden. Ahl poängterar också att enskilda kvinnor gavs råd om hur de kunde anpassa sig efter rådande strukturer i stället för att förändra dem (Ibid:165ff).

Sammanfattningsvis verkar forskningen om kvinnors entreprenörskap leda i två riktningar. I den ena riktningen frågar man sig hur kvinnan kan "förbättras", så att även hon kan bli en entreprenör. I en annan riktning undrar man i stället om inte kvinnan skulle kunna förändra identiteten entreprenör till det bättre genom att "mjuka upp den" lite. Ahls (2002) konklusion innebär emellertid att, trots det ökade intresset för kvinnors entreprenörskap, har inte skillnaderna mellan kvinnor och män reducerats, tvärtom har de förstörats. På så sätt har forskningen inte bidragit till att förändra de ojämlika förhållanden som visat sig genomsyra företagandets praktik. Kvar står istället entreprenören och dess manliga egenskaper i det närmaste oförändrade.

2 Artikelöversikt

I forskningsvärlden utgör det skrivna ordet en central betydelse. Det skrivs böcker såväl som artiklar, vilka publiceras i en mängd olika sammanhang. Gemensamt för en text som anses vetenskaplig är att den refererar till andra texter, samt att den själv utgör föremål för framtida referat. Forskningstexter kan därför ses som ett ständigt pågående samtal, vilka till stor del skapar den akademiska scenen för ett forskningsområde. I denna del ges en översikt över de 70 artiklar som publicerades om kvinnors företagande i ledande vetenskapliga tidskrifter under 2003–2006 (se tabell 1). Därmed ges en inblick i det akademiska samtalet om kvinnors företagande.

Tabell 1 En artikelöversikt

Tidskrift	Årgång	Totalt antal artiklar	Antal artiklar om kvinnors företagande	I %
Journal of Business Venturing (JBV)	2003 (18: 1) - 2006 (21: 6)	163	3	1.9 %
International Small Business Journal (ISBJ)	2004 (22:4) – 2006 (24:6)	105	6	5.7%
Journal of Small Business Management (JSMB)	2003 (41:1) – 2006 (44::3)	124	5	4 %
Entrepreneurship Theory and Practice (ETP)	2003 (27:3) – 2006 (30:6)	159	8	5%
Journal of Developmental Entrepreneurship (JDE)	2003 (8:1) - 2006 (11:4)	65	9	8.2%
Small Business Economics (SBE)	2003 (20:1) - 2006 (27:4)	241	5	2.1%
American Economic Review (AER)	2003 (93:1) - 2006 (96: 5)	711	0	0 %
Frontiers of Entrepreneurship Research ¹⁷ (FER)	2003-2006	658	23	3.5 %
Gender Work and Organization (GWO)	2003 (10:1) - 2006 (13: 6)	125	6	4.8%
Journal of Business Ethics (JBE)	2006 (69:4) - 2003 (42:1)	840	0	0 %
Entrepreneurship & Regional Development (ERD)	2003 (15:1) - 2006 (18:6)	95	3	3.2%
Summa artiklar om kvinnors företagande		3 286	70	2.9 %

¹⁷ I denna konferenspublikation sökte jag ej igenom samtliga publikationer utan valde ut de som publicerades under det tema som rubricerades "Kvinnors företagande".

2.1 Tillvägagångssätt

Urvalet av artiklar skedde genom en genomläsning av de 3 286 abstracts som publicerats i de utvalda tidskrifterna under den aktuella tidsperioden. De artiklar som diskuterade kvinnor och/eller entreprenörskap valdes ut vilket gav en bruttolista på 97 artiklar. Därefter sorterades de artiklar ut som ansågs vara för perifera att ingå i studien, som till exempel artiklar som inte explicit diskuterade kvinnors företagande utan använde kön som en variabel för att diskutera olika aspekter av företagande/entreprenörskap. Likaså gallrades artiklar bort som handlade om kvinnors ledarskap (women's management). Efter denna genomgång återstod då 70 artiklar vilka utgör underlaget för denna studie.

De flesta av tidskrifterna (JBV, ISBJ, JSBM, ETP, JDE, SBE, ERD) är entreprenörskapstidskrifter och placerar sig väl på den lista i vilken Jerome A. Katz (2003) rangordnat entreprenörskapstidskrifter. Fem av dem utgör även de så kallade "Big 5"¹⁸ inom området. Därutöver finns AER och JBE med i urvalet. AER är en nationalekonomisk tidskrift med allmän inriktning och JBE är en tidskrift som tar upp etiska frågor i relation till företagande. Efter den andra genomgången fanns emellertid inte några artiklar som diskuterade kvinnors företagande i dessa två tidskrifter under den aktuella tidsperioden. GWO som lades till urvalet är en organisationstidskrift med specialinriktning mot genusfrågor, i vilken 6 artiklar om kvinnors företagande hade publicerats under den aktuella tidsperioden.

Kvar återstår då FER som skiljer sig från de övriga eftersom det är en konferenspublikation, vilket även innebär att den avviker från de andra tio tidskrifterna på ett par viktiga punkter. Dels kan granskningsprocedurerna för konferenspublikationer inte jämföras med dem som gäller för förhandsgranskade tidskrifter. Dels utgör konferenser ofta en tidig möjlighet att diskutera sina studier som i senare skeden publiceras i tidskrifter. Av dessa anledningar har FER exkluderats från den jämförande genomgången. Detta innebär att 47 artiklar analyseras (se bilaga 1), medan övriga 23 konferensbidrag exkluderats ifrån själva analysen (se bilaga 2).

Vid genomläsningen av de 47 artiklarna har en analysmall använts som stöd där uppgifter som artikelkod, årtal, författare, tema, forskningsfråga, resultat, empiri, teori, nationalitet, och genusaspekter noterats. Denna mall har sedan underlättat både för jämförelser mellan artiklarna som tematiseringen av dem.

¹⁸ Med det framväxande intresset för entreprenörskap har antalet forskningstidskrifter ökat i antal. Jerome A. Katz (2003), som har rangordnat entreprenörskapstidskrifter, poängterar att majoriteten av dessa tidskrifter är för unga för att kunna delta i någon meningsfull ranking. Han pekar emellertid ut följande fem entreprenörskapstidskrifter - han kallar dem "the Big 5" - som han menar anses vara väletablerade i forskarvärlden: *Journal of Business Venturing* (JBV), *Entrepreneurship Theory and Practice* (ETP) *Small Business Economics* (SBE), *Journal of Small Business Management* (JSBM), och *Entrepreneurship & Regional Development* (ERD).

2.2 Empiri, teori och metod

USA är det land som dominerar forskningen om kvinnors företagande, vilket också innebär att USA är hemvist för många av de empiriska studierna. Denna USA dominans inom området entreprenörskapsforskning har även rapporterats om tidigare (till exempel Berglund och Johansson, 2007; Ahl, 2002). I jämförelse med Ahls (2002) studie som visade att 64 procent av artiklarna hade sin hemvist i USA uppgår de USA baserade artiklarna i denna översikt endast till hälften, dvs. till 32 procent. 5 av artiklarna är teoretiska/konceptuella och kan, utifrån studien, inte länkas till ett specifikt land. Däremot kan det tänkas att resonemangen präglats av de institutionella förhållanden som råder i författarnas hemländer, vilka är England, Nya Zeeland, Sverige, Tyskland och USA. Sammantaget visar denna översikt en större nationell spridning än de artiklar som ingick i Ahls (2002), se tabell 2.

Tabell 2 Ursprungsland

Land	Antal artiklar
USA	15
Inget land/konceptuell, teoretisk	5
Storbritannien	4
Multinationell studie	4
Australien	3
Kanada	3
Italien	2
Öststatsländer	1
Norge	1
Nicaragua	1
Ryssland	1
Skandinavien (Danmark, Finland, Norge, Sverige)	1
Sverige	1
Trinidad/Tobago	1
Turkiet	1
USA/Sydafrika	1
Bahrain/Oman	1
Summa artiklar	47

På motsvarande sätt utgör majoriteten av författarna forskare som har sin hemvist i USA. Av de 93 författarna hade 46 (49 procent) sin hemvist i USA, dock ska det tilläggas att flera av artiklarna var samförfattade av två eller flera USA-baserade forskare vilket till viss del förklarar skillnaden mellan författarnas hemvist och empirins hemvist. I samband med detta resonemang kan man också ställa frågan huruvida kvinnors företagande är något som beforskas av kvinnor. Majoriteten är av författarna, 68 procent, visade sig vara kvinnor i jämförelse med de 32 procent som representerade de män skrivit artiklar om kvinnors företagande under den aktuella tidsperioden.

Denna beräkning av kön säger emellertid inget om att genus tillämpats som teoretisk ram, eller perspektiv i artiklarna. Av den anledningen redogörs i tabell 3 för de teorier som artiklarnas resonemang baseras på.

Det empiriska material/data som studierna bygger på visas i tabell 3. Precis som i Ahls (2002) översikt utgör också här enkätstudier den mest tillämpade informationskällan, även om tillgängliga databaser börjat användas i högre utsträckning. I denna översikt utgör de artiklar som utgår från intervjustudier (enskilda eller i kombination), etnografiska studier, diskursanalyser, och litteraturöversikter 18 i jämförelse med de 25 som bygger på enkäter och databaser. Även om det inte går att sätta likhetstecken mellan metod och vetenskaps-syn menar jag att detta också visar på att det funktionalistiska paradigm satt sin prägel på forskningen om entreprenörskap, så även kvinnors entreprenörskap.

Tabell 3 Typ av studie

Typ av studie	Antal artiklar
Enkätstudie	13
Arkiv/databas	12
Djupintervjuer	4
Multi (Antologier som recenserats)	3
Litteraturstudie	3
Enkätstudie i kombination med telefonintervjuer	2
E-post intervjuer	2
Etnografisk studie	2
Diskursanalys	2
Enkätstudie i kombination med intervjuer och telefon-intervjuer	1
Djupintervjuer i kombination med telefonintervjuer	1
Strukturerade intervjuer	1
Introduktion till specialnummer	1
Summa artiklar	47

I tabell 4 redogörs för det teoretiska ramverk som tillämpades i artiklarna. Majoriteten utgjorde tidigare rapporterade empiriska resultat i forskningen studiens huvudsakliga referensram. Ofta refererades specifikt till det tema som stod i fokus, som till exempel finansiering, motivation, och så vidare. Övriga som utgår från genusteori.

Tabell 4 Teoretiskt ramverk

Teoretiskt ramverk	Antal artiklar
Refererar till tidigare empiriska resultat inom entreprenörskapsforskning	21
Genusteori	7
Teorier om roller	2
Institutionell teori	2
Humant/socialt/finansiellt kapital	2
Psykologi	1
Management	1
Sociologi/antropologi	1
Relationsteori	1
Teori om rationella val	1
Entreprenörskapsteori	1
Ingen	1
Summa artiklar	47

2.3 Frågeställningar och resultat

Att göra rättvisa åt alla de studier som diskuteras i de 47 artiklarna är naturligtvis inte möjligt. Det finns många djupgående resonemang som på ett insiktsfullt sätt lyfter fram olika aspekter om kvinnors företagande. Av naturliga skäl kan dessa inte återges i en litteraturöversikt. Avsikten här är således inte att gå in i några djupgående resonemang. Däremot hoppas jag att översikten kan väcka intresse om att läsa vidare de artiklar som redogörs för. Samtliga 47 artiklar förtecknas i bilaga 1, och i bilaga 2 finns en förteckning över de 23 konferensartiklarna som publicerats i FER.

I en tidigare litteraturöversikt över kvinnors företagandeforskning utgick Brush (1992) från Gartners (1985) ramverk för hur nya organisationer skapas. Därigenom kategoriserades artiklarna utifrån om de fokuserade på 1) individen, 2) organisationen, 3) omvärldsförhållanden/miljön, eller 4) processen. Över hälften av artiklarna i Brush översikt handlade om individen. Förutom tre artiklar som diskuterade omvärldsförhållanden fördelades övriga artiklar lika mellan organisationen och processen. Även Ahl (2002) och Carter *et al.* (2003) utgår från denna tematisering i deras litteraturöversikter.

I denna studie har jag valt att frånga denna uppdelning eftersom det visade sig vara oerhört problematiskt att dela upp artiklarna enligt Brush förslag. Nästan ingen av artiklarna handlade om individen, och de som gjorde det relaterade individen till såväl organisationen som den externa miljön. På samma sätt ”flöt” gränserna ofta samman även i de andra artiklarna. Få av dem kunde därmed tydligt kategoriseras enligt den tematisering som tidigare tillämpats. Många av artiklarna hade till exempel ett tydligt fokus på processen (i olika former). Av den anledningen skapades teman utifrån artiklarnas innehåll, vilka växte fram i genomläsningen av artiklarna. Till exempel framgick tydligt att temat för flera av artiklarna var finansiering. I tabell 5 visas de hur artiklarna fördelades per tema.

Tabell 5 Indelning i teman

Tema	Antal artiklar
Motivation och strategier	10
Finansiering	7
Struktur och kultur	7
Andra länder än västvärlden	5
Ekonomisk prestation	4
Familjen som perspektiv	4
Bokrecensioner	4
Forskningen om kvinnors företagande	4
Totalt	47

Innan redogörelsen av artiklarna vill jag uppmärksamma läsaren om att det är lätt att läsa dessa resultat och resonemang som ”sanningar” om kvinnors företagande, vilka äger giltighet oavsett situation och kontext. Naturligtvis är studierna kulturellt och kontextuellt präglade, dels av vad som värderas i olika länder, men också av de ekonomiska förhållanden som råder och de offentliga stödsystem som finns tillgängliga. Av den anledningen behöver varken resonemang eller resultat att vara giltiga för den svenska kontexten.

Resultaten ska därför läsas med denna tankegång i bakhuvudet. Framförallt gäller detta redogörelserna av de studier som riktar fokus mot individen, vilket i hög utsträckning kännetecknar det första temat ”motivation och strategier”.

2.3.1 Motivation och strategier

Såväl vilka motiv som finns för kvinnor att starta företag, som deras olika livs- och företagsstrategier utgör områden som rönt ett intresse inom forskningen om kvinnors företagande (Ahl, 2002; Carter et al, 2003). Frågeställningarna har till exempel handlat om det finns ett kvinnligt sätt att leda en verksamhet (Chaganti, 1986 i Ahl, 2002), eller varför vissa kvinnor väljer att starta företag och inte andra (Greene *et al.*, 2003). Det finns tidigare studier som rapporterar om att kvinnor ser företagandet som en personlig utmaning och en källa för tillfredsställelse och oberoende, medan män istället betonar en önskan om att vara sina egna chefer (till exempel Scott, 1986 i Greene *et al.*, 2003). I motsatt riktning finns det studier som behandlat huruvida kvinnor startar företag pga. att det slagit i ”glastaket” som anställda, och att de därför söker flexibilitet och utmaningar i företagandet (till exempel Scott, 1986 i Greene *et al.*, 2003).

Mot bakgrund av dessa frågeställningar har det vuxit fram en diskussion om kvinnor "tvingas" starta företag, eller om de "drivs" till företagandet. Detta ämne kan sammanfattas under begreppsparet "push/pull", vilket också utgör den första av de frågeställningar som diskuteras under temat "motivation och strategier".

Hughes (2003) tar upp begreppsparet "push/pull" genom att fråga sig om kvinnor dras till företagandet (underförstått för att de själva *vill* det). Eller, om de drivs till företagandet för att de måste (underförstått, yttre faktorer gör så att de *måste*). Med utgångspunkt från djupintervjuer med 61 kanadensiska kvinnor som är bosatta i ett s.k. sårbart område som genomgått stora omstruktureringar visar hon att de "push" faktorer som tillämpats i tidigare studier varit ofullständiga för att på ett nyanserat sätt beskriva de motiv som föranledde att kvinnorna startade företag. Framför allt har tidigare studier avgränsat push faktorerna till att beskriva situationer av arbetslöshet och/eller ingen möjlighet att få en anställning. Detta menar Hughes beror på att tidigare studier utgjort uniforma enkätstudier vilket lämnar lite utrymme för komplexiteten och möjligheten att "lyssna in" kvinnornas röster. Hughes synliggör i denna studie faktorer som försämrade arbetsvillkor, stressiga arbetsförhållanden och otrygghet på arbetsplatsen som anledningar till varför kvinnor "tvingats" att startat eget. Den grupp som "tvingats" till företagande visande sig tjäna mindre och vara mindre nöjda med sina inkomster och arbetsförhållanden jämfört med dem som "dragits" till företagandet. Generellt sett var emellertid både grupperna tillfredsställda med sin situation som företagare, vilket tycks betyda att även dem som "tvingats" till företagandet kan med tiden komma att uppskatta det.

I en studie av Morris, Miyasaki, Watters, och Coombes (2006) visar de att kvinnors val att utveckla sina företag utgjorde ett väl övertänt beslut eftersom kvinnorna i studien var mycket medvetna om vilka kostnader och vinster som det innebar att låta sina företag växa. Den kvantitativa delen av studien visar att de företag som uppvisade en stark tillväxt kunde kopplas till om kvinnan hade "dragits" (pull) till att starta företag, och inte "tvingats" (push) in i företagandet. Därutöver rapporteras ett samband mellan tillväxten i kvinnornas företag och deras motivation att prestera ("need for achievement") och skapa en förmögenhet, att de relaterade till en stark kvinnoidentitet, och att de drev företaget tillsammans med en partner. Den kvalitativa delen av undersökningen synliggjorde att det fanns skillnader mellan hur kvinnorna identifierade sig med sina företag. De kvinnor vars företag uppvisade en blygsam tillväxt såg sina företag som en källa till stolthet, men också som en börda som måste balanseras. De kvinnor vars företag uppvisade en stark tillväxt menar Morris *et al.* däremot identifierade sig starkare - mer intuitivt och känslomässigt - med sina företag och såg företaget som en investering som ständigt måste förbättras.

I artikeln *Differences between women and men MBA entrepreneurs: exploring family flexibility and wealth creation as career motivators* frågar sig DeMartino och Barbato (2003) vad som motiverar kvinnor respektive män att starta företag. I en enkätstudie som besvarats av alumni studenter tillfrågades kvinnor och män om vad som motiverade dem i deras karriärval. Medan kvinnor framförallt motiverades av flexibilitet i sitt yrkesliv, vilket gjorde det möjligt för dem att finna en balans mellan familj och arbetsliv, motiverades män av att göra karriärval som gjorde det möjligt för dem att skapa en förmögenhet. Det som prioriterades högt av kvinnorna prioriterades lågt av männen, och vice versa. Denna skillnad var emellertid mest framträdande mellan grupperna "kvinnor med barn" och "män med barn". Mellan kvinnor och män som var singlar, och män med barn, var skillnaderna inte statistiskt signifikanta. I en påföljande artikel som rapporterar om samma studie kunde inga statistiska skillnader påvisas mellan de två grupperna "kvinnor som var företagare" och "kvinnor som anställda" i fråga om motivationsfaktorer (DeMartino, Barbato och

Jacques, 2006). Den mest framträdande skillnaden som författarna tagit fasta på var istället att männen generellt sätt demonstrerade en högre vilja att prestera (need-for-achievement) än vad kvinnorna gjorde.

Wilson, Marlino och Kickul (2004) undersöker om det finns skillnader bland ungdomar – med avseende på kön/ethnicitet – att bli entreprenörer. Det rapporteras att pojkar visar sig ha det största intresset att bli entreprenörer, och att afrikanska/amerikanska och latinamerikanska flickor visade ett större intresse för entreprenörskap än andra flickor. Att tjäna pengar var en stark motivationsfaktor för båda dessa grupper. Generellt sett drevs dock flickor av sociala och relationella faktorer, medan pojkar drevs av självständighet och finansiella faktorer.

I artikeln *Forced to Play by the Rules? Theorizing How Mixed-Sex Founding Teams Benefit Women Entrepreneurs in Male-Dominated Contexts* argumenterar Godwin, Stevens och Brenner (2006), för att entreprenöriella team, bestående av både kvinnor och män, kan bidra till att ge kvinnor större handlingsutrymme som företagare. Och då framförallt i branscher som är mansdominerade. Genom att relatera till institutionell, resursbaserad och nätverksteori utvecklar de en förståelse för hur ”könsblandade team” kan vara en strategi som hjälper kvinnor att ”ta plats” och bli ”erkända som entreprenörer”. På så sätt kan de maskuliniserade föreställningar som omger entreprenörskapets praktik förändras ”inifrån”.

Gillian (2003) utvecklar i artikeln *Beyond 'Gender Differences': A Canadian Study of Women's and Men's Careers in Engineering* nya koncept med syfte att undvika stereotypa beskrivningar av ”kvinnor” och ”män”. Tanken är att utveckla kategorier som nyanserar och ”går bortom” dikotomin ”kvinna/man”. Utifrån telefonintervjuer och djupintervjuer med 317 civilingenjörer synliggörs följande tre karriärvägar: 1) Den organisatoriska som kännetecknas av stabil anställning med en arbetsgivare; 2) Den sysselsättande som kännetecknas av en rörlighet mellan olika arbetsgivare; och 3) Den entreprenöriella som kännetecknas av egenföretagande. Med utgångspunkt i dessa tre karriärvägar kan genuskillnader både nyanseras, men också bidra till att skapa en förståelse för det sätt som genusstrukturer påverkar kvinnors och mäns strategier i arbetslivet.

Patricia (2006) diskuterar kvinnor som tillämpar en strategi som kan betecknas som ”genusblind”. Utifrån en intervjustudie med 19 kvinnor som driver företag visas hur några av dem tillämpade en strategi där de anlitar en genusblind ideologi som framhåller kvinnornas likheter med den större gruppen av entreprenörer som är män. Genom denna strategi tar kvinnorna till sig en maskuliniserad modell som förespråkar tillväxt och obegränsad vinst med en stark tilltro till att neutralitet och meritokrati. Den poäng som Patricia för fram är att detta är en strategi som hittills inte diskuterats i så stor utsträckningen i genusforskningen. Synliggörandet av denna strategi visar vikten av att utforska de relationer som finns mellan olika typer av förhållningssätt och hur företagande kvinnor tillämpar dem. Om inte annat, menar Patricia, så visar studien att det behövs forskning som inte bara fokuserar på det gemensamma för kvinnor som driver företag, utan som även uppmärksammar såväl de olikheter som finns kvinnor emellan som andra möjliga indelningar som skulle kunna göras.

Verheul, Uhlener och Thurik (2005) testar en modell som undersöker vilket inflytande som företagsprestationer och genus har på den entreprenöriella självbilden, vilket leder till att de ifrågasätter vilken betydelse som tillskrivs begreppen ”entreprenörskap” och ”entreprenör”. De kommer fram till slutsatsen att innehållet i dessa begrepp gör det svårare för kvinnor att förlika sig med en självbild som entreprenör, även om vad de gör kan beskrivas som entreprenörskap. Sammanfattningsvis diskuterar de, utifrån egna erfarenheter, en fö-

rening vid ett stort universitet i USA som bytte namn från "Entrepreneurs Club" till "Future Business Owners' Club. Efter detta namnbyte fick föreningen plötsligt fler kvinnliga medlemmar. Därigenom drar de slutsatsen att begreppet "entreprenörskap" kan få motsatt effekt när det används för att uppmuntra kvinnor att delta i olika aktiviteter, eftersom det riskerar att stöta bort so mliga kvinnor snarare än att locka dem att delta.

Avslutningsvis tar en av artiklarna upp kommersialisering av forskning, vilket Rosa och Dawson (2006) menar utgör ett område som i hög utsträckning diskuteras inom entreprenörskapsforskningen, men som i princip ignorerat vilka möjligheter som kvinnor i akademien har när det gäller att starta företag och kommersialisera sina forskningsresultat. Studien visar att endast 12 procent av dem som startat så kallade "university spinouts" från 20 ledande universitet i England var kvinnor. En majoritet av dessa kvinnor deltog dessutom i ett entreprenöriellt team där de drev företaget tillsammans med seniora manliga kollegor. Den rimligaste anledningen till denna snedfördelning anges vara att kvinnor i akademien generellt är underrepresenterade på höga befattningar som professorer, forskningsledare, och så vidare, vilket ger dem sämre förutsättningar för att kommersialisera sin forskning. På vilket sätt som seniora positioner inom akademien samspelar med entreprenörskap och genus är därför ett forskningsområde som Rosa och Dawson menar borde tillägnas större uppmärksamhet.

2.3.2 Finansiering

Utifrån både Ahl's (2002) och Greene *et al.*'s (2003) översikter framkommer att tillgång till kapital, samt diskriminering vid låneansökan, utgör de frekvent mest diskuterade externa begränsningarna i forskningen om kvinnors företagande. Följande tre frågeställningar har enligt Greene *et al.* (2003) stått i fokus; 1) Har lån, särskilt banklån, sökts av och varit tillgängliga för kvinnor? 2) Har lånen varit tillgängliga på samma villkor som de varit för män? 3) Finns det några skillnader i tillgänglighet av kapital som kan tänkas bero på diskriminering? Resultaten i detta område har varit både många och motstridiga (Ibid). Å ena sidan visar undersökningar tecken på diskriminering och, å andra sidan, att det inte finns skillnader mellan kvinnors och mäns möjligheter att söka – och erhålla – kapital till sina företag. I föreliggande översikt var det sju av artiklarna som satte kapitalanskaffningsfrågor och finansieringsformer i fokus.

Eftersom tidigare forskning visat att både kvinnor och personer från etniska minoriteter upplevt sig ha större svårigheter att få lån än vita män frågar sig Coleman (2004) vilken roll utbildningsnivån spelar både i sökandefrekvensen och i beviljandet av lånen. Den grupp som visade sig söka lån i lägst utsträckning – och som även hade svårt att få dem beviljade – var svarta män. Anledningen var att de på förhand trodde att de skulle bli nekade lån. Vita kvinnor och asiatiska män däremot både sökte lån, och fick dem beviljade, i samma utsträckning som vita män. Hur förhållandena såg ut för kvinnor från etniska minoriteter rapporterade inte studie om. Dock visade den att vita kvinnor och asiatiska män ansökte om betydligt mindre lånebelopp till sina företag än vad vita män gjort. Dessa resultat bestod även efter att ha kontrollerat för utbildningsnivå. I samma linje visar Grace (2006), att företag som ägs av båda könen visar sig uppleva store begränsningar att få lån än företag som ägs av män, men större möjligheter att få kapital än de företag som ägs av kvinnor. Vidare undersöker Orser, Riding och Manley (2006) om det finns för könsskillnader med avseende på anskaffning av kapital till företag för småföretagare i Canada. Även om de inte kunde påvisa någon form av könsdiskriminering fann de att kvinnorna var mindre benägna att låna externt kapital än vad män var. Detta resultat kvarstod även efter att tagit hänsyn till företagets storlek och bransch.

I en studie av Rasheed (2004) visas att en kombination av faktorerna kön, utbildning och tillgång till kapital påverkar företagets förmåga att få genomslag på marknaden. Av den anledningen menar Rasheed att när entreprenörer uppfattar att det finns hinder för anskaffning av kapital så påverkar det negativt företagets möjligheter att få ett genombrott på marknaden.

En undersökning som gjordes i Trinidad och Tobago visar att kön och etnicitet hade en viss påverkan både på ansöknings- och avslagsgraden på låneansökningar från småföretagare (Storey, 2004). De kvinnliga företagarna visade sig, generellt sett, vara mindre benägna att söka banklån än sina manliga motsvarigheter. Något som förvånade författaren var den inverkan studien hade på bankernas förhållningssätt till denna problematik. Efter att studien avrapporterats startade bankerna en stor marknadsföringskampanj som just riktades till kvinnor som drev företag.

I artikeln *New Venture Financing and Subsequent Business Growth in Men- and Women-Led Businesses* frågar sig Alsos, Isaksen, Espen och Ljunggren (2006) vilka möjliga skillnader i fråga om finansiering som finns mellan företag som ägs av män respektive av kvinnor. En longitudinell studie från Norge visar sig gå i linje med tidigare forskning eftersom den fann stora skillnader i fråga om storlek på belopp som kvinnor respektive män skaffade för att utveckla sina nya företag. Kvinnorna lånade mindre summor än männen och av den anledningen växte också kvinnornas företag mindre än mäns företag under de första 19 månaderna. Dock upphörde denna avvikelse efter att ha kontrollerat för storleken av kapital som de investerat i sina företag. När de gällde de nyblivna företagarnas uppfattning om vikten av finansiellt kapital, och hur de gick tillväga i anskaffningen av finansiella resurser, fann de inga skillnader mellan kvinnors och mäns beteende. Studien upprepar tidigare studiers resultat som visar att kvinnor lånar mindre belopp till sina företag, vilket författarna menar utgör en viktig anledning till varför kvinnors företag växer i mindre utsträckning än mäns företag. Författarna kommer därför fram till slutsatsen att det finns strukturella barriärer som hindrar kvinnor från att söka finansiellt kapital för att utveckla sina företag. För att kunna lära mer om dessa barriärer föreslår de att framtida studier med fördel bör använda genusteori för att visa på vilket sätt som dessa barriärer tar sig i uttryck .

Att det finns barriärer, eller svårigheter, för kvinnor att få tillgång till kapital när de startar företag utgör en utgångspunkt för Marlow och Patton (2005). Men i stället för att göra ytterligare en empirisk studie vänder de sig till genusteorin (precis som föregående författare föreslog) för att ge ett nytt perspektiv på det dilemma som Greene et al. (2001) sammanfattar som en "kronisk brist på kapital" för kvinnor som driver företag. En brist som i sin tur leder till att kvinnors företag inte visar samma tillväxt som mäns företagande. Genom att diskutera kön som en social konstruktion argumenterar Marlow och Patton för att den begränsade tillgången på lämpligt kapital utgör en del av ett större system där kvinnor missgynnas eftersom de inte kan fly de stereotypa uppfattningar som placerar det feminina som underordnat det maskulina. En sådan underordning menar de starkt begränsar kvinnors tillväxt av socialt, kulturellt, humant och finansiellt kapital vilket i sin tur försämrar kvinnors förutsättningar att göra personliga besparingar, att utveckla en historia som kredittagare, och att engagera riskkapitalister i sina projekt. De offentliga initiativ som bygger på den liberala feminismens tankegångar menar de snarare stjälper än hjälper kvinnorna att överkomma dessa hinder, eftersom de relaterar till manliga normer som förstärker stereotypa och maskuliniserade uppfattningar om entreprenörskap. De menar därför att offentliga åtgärder som tar hänsyn till den manliga normbildningen är ytterst nödvändiga och att de starkt kan bidra till att skapa bättre förutsättningar för kvinnor som driver företag.

Avslutningsvis betonar Marlow och Patton att forskningen om kvinnors företagande inte längre bör diskutera *om* genus utgör ett problem i kvinnors företagande, utan *hur* genus ständigt formar de erfarenheter som görs om entreprenörskap i olika kontexter.

2.3.3 Familjen som perspektiv

Familjen är ett tema som återkommer i forskningen om kvinnors företagande. Detta tema är dock mer sällsynt i forskningen om mäns företagande, vilket också Ahl (2002) påpekar. Brush (i Greene *et al.*, 2003) lyfte i en artikel från 1992 fram ett integrerat perspektiv som visade att kvinnor var omgivna av olika relationer som gjorde att familj och arbete kom att hänga ihop. Ofta har emellertid familjen kommit att ses antingen som en begränsning, eller som ett stöd (Ahl, 2002:101). Så även i ett par av de fyra artiklar som diskuterar familjeperspektivet i denna översikt.

I artikeln *Female Entrepreneurs, Work-Family Conflict, and Venture Performance: New Insights into the Work-Family Interface* tar Shelton (2006) diskussionen om att det finns en konflikt mellan arbets- och familjeliv för kvinnor som utgångspunkt. Den fråga som adresseras är om kvinnor – som driver tillväxtföretag – använder mer lämpliga strategier för att reducera konflikten mellan arbetsliv och familjeliv än kvinnor som önskar, men som inte uppnår samma tillväxt. Genom att utgå från teorier om roller och konflikter utvecklas en konceptuell modell som visar att ett teamskapande och deltagande ledarskap – som tidigare studier visat sig tillämpas av kvinnor – kan vara ett resultat av behovet att balansera konflikten mellan arbetsliv och familjeliv.

Tidigare studier har visat att ”tid med barnen” fungerar som ett motiv för att starta eget företag. Av den anledningen undrar Williams (2004) om detta även kan fungera som en motivationsfaktor för att starta eget företag. Med utgångspunkt från data i en Europeisk databas görs uppskattningen att om män och kvinnor spenderar tid med barnen så inverkar det påtaligt företagets förmåga att överleva. Detta gällde för både kvinnor och män. Dock visade sig effekten tydligast i fyra av de åtta europeiska länder som studien omfattade. Eftersom det i dessa länder inte fanns ett utbyggt stödssystem för barntillsyn menar Williams att beslutsfattare bör fundera över vilka stödstrukturer som finns för barntillsyn, och på vilket sätt som de har anpassats till stödprogram för egenföretagande.

I artikeln *Entrepreneurs and Motherhood: Impacts on Their Children in South Africa and the United States* från 2003 diskuterar Schindehutte, Morris och Brennan familjeaspekten ur ett lite annorlunda perspektiv. De riktar fokus mot hur barnen påverkas av att växa upp med entreprenöriella mödrar. Studien som omfattade intervjuer med 10 familjer i Sydafrika och 13 familjer i USA visade att mödrarnas entreprenörskap huvudsakligen påverkar barnens erfarenheter av företagande i positiv bemärkelse. Barnen upplevde en närhet till modern, fick med sig ”entreprenöriella värden”, och såg modern som en förebild.

I stället för att belysa familjen som en aspekt av kvinnors företagande studerar Hamilton (2006) kvinnans roll i familjeföretagandet. Syftet med studien var att belysa den komplexitet av entreprenöriellt beteende och entreprenöriella processer som pågår i familjeföretag, vilket görs genom en narrativ studie av två generationer. Familjemedlemmarnas berättelser visar på att det behövs alternativa teorier som förmår att rekonceptualisera synen på kvinnan i familjeföretaget som marginaliserad och utsatt för ett patriarkalt förtryck, vilket delar av forskningen tidigare fastställt. Genom berättelserna synliggjordes att det fanns ett tydligt motstånd mot patriarkatet, som därigenom också visar att denna ordning håller på att förändras.

Sammantaget menar Hamilton att genusrelationer i familjeföretag inte enkelt kan fastställas, utan att det finns alternativa diskurser och praktiker som utmanar bilden av patriarkatet och de roller som både kvinnor och män har i familjeföretag.

2.3.4 Struktur och kultur

Det tema som jag valt att kalla ”struktur och kultur” hittar inte lika tydligt (som föregående teman) sin motsvarighet i tidigare översikter. Anledningen till detta är att tidigare artiklar i hög grad tagit en utgångspunkt i individen, vilket gör att fokus på struktur och kultur kommit i skymundan. I Greene *et al.*'s (2003) genomgång används till exempel begreppet struktur för att diskutera organisationens struktur och begreppet kultur förekommer endast vid ett tillfälle, och då för att beskriva företagskulturen. Som Ahl (2002) påpekar är också entreprenörskapsdiskursen starkt individualiserad vilket tränger undan resonemang som söker placera entreprenörskap i det större mer övergripande sammanhanget. I denna översikt visade det sig dock att sju av artiklarna just sökte placera entreprenörskap i ett sådant större sammanhang.

I en studie som tar sin utgångspunkt i en GEM-studie undrar Arenius och Kovalainen (2006) över vilka individuella och strukturella faktorer som påverkar kvinnor att starta företag i Skandinavien. Närmare bestämt frågar de sig om det finns det skillnader och/eller likheter avseende kvinnors företagande i Danmark, Finland, Norge och Sverige som är länder vars institutionella sammanhang är jämförbara. Studien visade att variationen mellan de fyra länderna, med avseende på kvinnors nyföretagande, var stor. Eftersom strukturerna i de Skandinaviska länderna är jämförbara visar detta att nyföretagandet framförallt påverkas av faktorer på nationell och individuell nivå. Den mest framträdande faktor som de menar påverkar kvinnors deltagande i skapandet av nya företag var deras uppfattning om sina egna färdigheter och kunskaper. I samtliga av de fyra länderna var sannolikheten flera gånger större att företag startades om kvinnorna uppfattade sig ha de färdigheter och den kunskap som en sådan uppgift kräver. Den slutsats som dras utifrån dessa resultat är beslutsfattare bör fokusera på olika insatser av empowerment/utbildning så att kvinnor bättre kan uppfatta och ta vara på sina färdigheter, förmågor och kunskaper, i stället för att förbättra strukturer som den allmänna barntillsynen. Avslutningsvis understryker Arenius och Kovalainen att dessa resultat utmanar synen på ett genomgående jämställt Skandinavien eftersom detta inte tycks gälla för de praktiker som omgärdar nyföretagandet.

I artikeln *The Normative Context for Women's Participation in Entrepreneurship: A Multi-country Study* diskuterar Baughn, Chua och Neupert (2006) utifrån en multinationell studie hur olika länders institutionella förhållanden påverkar för kvinnors företagande. Undersökningen visar att relationen mellan ett lands andel av kvinnors företagande inte är hängsamman med landets välfärdsnivå, utan att kulturella normer och värderingar i hög grad påverkar den andel av kvinnoägda företag som finns i ett land. Dessa normer och värderingar relaterar både till det generella stöd som finns för entreprenörskap i ett land och till hur långt man kommit i jämställdhetsutveckling. Sammanfattningsvis framhåller Baughn *et al.* att det institutionella sammanhanget – och de förutsättningar som det skapar för kvinnors företagande – är av stor betydelse eftersom det formar vilket stöd som enskilda kvinnor kan få av sin omgivning i företaget.

I en annan studie undersöker Fairlie (2005) huruvida egenföretagandet kan vara en väg ur fattigdom för samhällets missgynnade grupper. Utifrån en longitudinell studie i USA studeras vilka inkomster som unga företagare från missgynnade familjer har, vilka sedan jämförs med vad deras motsvarigheter tjänar som är anställda. Resultaten visar unga män från missgynnade familjer kan få en högre inkomst genom företagande än om de väljer att bli anställda. Unga kvinnor däremot tenderade att tjäna mindre som företagare än om de hade en anställning. Vidare har Hammarstedt (2004) undersökt om det finns skillnader mellan invandrargrupperns egenföretagande. Studien, som utgår från svenska förhållanden, visar att personer med högre utbildning startade företag i betydligt mindre utsträckning än dem som hade lägre utbildning. Det visade sig även finnas stora skillnader mellan olika invandrargrupper, till exempel var företagandet betydligt högre för invandrade män än kvinnor. En förklaring till detta anges vara att företagandet är kulturellt betingat. Dels eftersom kvinnor bär det större ansvaret för familjen, dels för att de inte har tillgång till finansierat kapital i samma utsträckning som deras manliga motsvarigheter.

I artikeln *Gender Gaps in Potential for Entrepreneurship Across Countries and Cultures* frågar Mueller (2004) om entreprenöriella egenskaper varierar med nationella kulturer och skapar könsskillnader i egenföretagandet. Utifrån hypoteser som bygger på Hofstedes fyra dimensioner och tidigare forskningen om entreprenöriella egenskaper visar denna multinationella studie att de största skillnaderna mellan kvinnor och män beträffande entreprenöriella egenskaper fanns i utvecklade ekonomier, medan skillnaderna mellan kvinnor och män var betydligt mindre i utvecklingsländer. Rosti och Chelli (2005) argumenterar för att distributionen av entreprenöriell talang mellan kvinnor som är egenföretagare och anställda är snedvriden. De som är anställda, menar de, besitter den entreprenöriella förmågan, medan de som väljer (eller tvingas) att starta företag saknar den. De drar därför slutsatsen att anledningen till att många kvinnor prövar att starta företag men inte klarar av det beror på deras brist på entreprenöriell talang/förmåga och/eller på grund av att de saknar tidigare arbetslivserfarenhet.

Avslutningsvis adresserar Verheul, Van Stel och Thuriks (2006) idén att det finns olika institutionella faktorer som dels påverkar *antalet* kvinnoägda företag i ett land, dels *graden* av kvinnoägda företag (i förhållande till de företag som ägs av män). I stort visar resultaten att såväl kvinnors som mäns entreprenöriella aktivitetsgrad påverkades av samma faktorer och i samma riktning. Men för några faktorer, som arbetslöshet och att vara tillfredsställd med sin livssituation, fanns skillnader mellan män och kvinnor. Arbetslöshet visade sig inte påverka kvinnor att starta företag. Däremot påverkande en hög grad av livstillfredsställelse kvinnors nyföretagande i positiv riktning, en faktor som inte visade sig ha någon påverkan alls på mäns nyföretagande. Beroende på om beslutsfattare vill stimulera *antalet* eller *andelen* av kvinnoägda företag menar författarna därför att olika åtgärder bör vidtas.

2.3.5 Andra kontexter i världen än väst

Nästa tema har jag benämnt "andra kontexter än västvärlden" vilket just lyfter fram studier om kvinnors företagande i icke västerländska kontexter, däribland utvecklingsländer. Precis som temat "struktur och kultur" tycks detta vara ett område under framväxande. I Ahls (2002) översikt utgick endast 3 av de 81 artiklarna ifrån studier i icke-västerländska länder. Ökningen här är inte dramatisk, men sju av artiklarna som utgick från studier i icke-västerländska kontexter. Två av dessa redovisas under andra teman, resterande fem presenteras här.

Ayadurai Selvalamar och Sohail M Sadiq (2006) har studerat kvinnor som är företagare i krigshärjade områden och frågar sig på vilket sätt som dessa kvinnors erfarenheter och styrkor kan omvandlas i ett företagande. Resultaten visar att dessa kvinnor var mycket entreprenöriella och motiverade att driva sina företag för att nå en högre levnadsstandard och kunna försörja sin familj. Många av kvinnorna var änkor med barn som förlorat sina män i kriget varför de såg företagandet som ett sätt att klara sig. Framgång för dem var självförverkligande och att kunna hitta en balans mellan familj/arbete. Nästa studie tar sin utgångspunkt i arabiska kvinnors entreprenörskap, vilket Dechant och Lamky (2005) menar utgör ett område som hittills inte tilldragit sig nämnvärt intresse. Utifrån intervjuer med kvinnor som driver företag i Bahrain och Oman visar de att dessa kvinnors erfarenheter på många sätt liknar de svårigheter och möjligheter som företagarkvinnor möter i andra länder. Dock fanns en skillnad i och med att religionstillhörigheten islam starkt påverkade den miljö som dessa kvinnor befinner sig i. Till exempel är det inte länge sedan kvinnorna i dessa länder fick rösträtt. Fortfarande måste de också ibland ha en mans underskrift för att kunna söka lån. På samma sätt kan de nekas att öppna eget bankkonto. Kort sagt så visade sig hinder i större utsträckning på det materiella planet än på idéplanet (jämför till exempel resonemangen som förs under temat ”struktur och kultur” där det huvudsakligen är olika västerländska kontexter som diskuteras).

Eversole (2004) undrar om kvinnors mikroföretag kan vara en väg till förändring i utvecklingsländer. Om nu entreprenörer är samhällets innovatörer, menar hon, vilken roll har då företagare i fattiga länder? Resultaten är tvetydiga och visar å ena sidan på möjligheten till förändring och å andra sidan på vilka svårigheter och hinder som finns. Huruvida mikroföretagare kan reducera fattigdom menar Eversole inte bara handlar de enskilda företagen eller de människor som driver dem, utan framförallt om miljön, institutionella förhållanden, den internationella marknaden och så vidare. Kontexten visade sig både medge och hindra vägar som kan leda ur fattigdom. På sikt menar Eversole emellertid att mikroföretagarna själva kan bidra till att skapa en mer tillåtande miljö som krävs för att få till stånd en sådan utveckling .

Pisani och Pagán (2004) analyserar vad det finns för önskan att starta eget företag utifrån en statistisk studie som mäter egenföretagandet vid två tidpunkter under en period där Nicaragua genomgick stora ekonomiska förändringar. Studien visar att de förbättrade ekonomiska villkoren ledde till en större rörelsefrihet mellan företagande och anställning för män, dock inte för kvinnor. Dessutom visar studien att de intäkterna tillföll männen i högre grad än kvinnorna. Pisani och Pagán drar därigenom slutsatsen att den största delen av de ekonomiska förbättringarna tillföll männen. Nästa studie lyfter fram kvinnor som är företagare i Ryssland (Wells, Pfantz och Brynes, 2003). De ryska kvinnorna var i högsta grad involverade i att bryta mönster genom att intressera sig för såväl import som export, vilket i sin tur kan öppna upp för nya marknader. Studien rapporterar att majoriteten av de kvinnor som studien omfattade valde tillväxtstrategier och såg expansion som ett viktigt mål för företaget. Trots de stora hinder som finns i den omgivande miljön, som till exempel brist på kapital, regleringar et cetera. så bidrog kvinnornas företag substantiellt till landets ekonomi och till utvecklingen av nya marknader.

2.3.6 Ekonomisk prestation

Till skillnad mot de två teman som jag nyss redogjort för är temat ”ekonomisk prestation” välbekant i forskningen om kvinnors företagande (Ahl, 2002:104ff). Under detta tema har det framför allt undersökts om det funnit skillnader mellan kvinnor och män företagande beträffande vinst, omsättning, tillväxt och så vidare. Precis som för temat ”finansiering” utgör detta ett tema där resultaten varit motstridiga. Flera studier visar på skillnader som emellertid ofta förklaras av andra faktorer än kön, dock inte alltid. I denna översikt var det fyra av artiklarna som diskuterade ekonomisk prestation. Sammanfattningsvis verkar det finnas en vilja att lämna denna forskningsfråga därhän eftersom de skillnader som påträffas ofta förklaras av andra faktorer. Som Collins-Dodd, Gordon och Smart (2004) poängterar finns det andra frågor som istället behöver adresseras inom kvinnors företagande forskningen.

I en studie av Swinney, Runyan och Huddleston (2006) förelåg det könsskillnader med avseende på ekonomisk prestation för företag som tillhörde samma bransch. Ett mönster visade sig emellertid, i fråga om prestationsgrad, där de män som hade en gymnasieutbildning presterade mer i sina företag än sina kvinnliga motsvarigheter. På motsvarande sätt presterade kvinnor med en gymnasieutbildning mer än kvinnor utan utbildning. Utbildningsnivå förklarade således en del av den ekonomiska prestationen, dock inte helt.

I nästa artikel *Further Evidence on the Role of Gender in Financial Performance* ställer Collins-Dodd, Gordon och Smart (2004) en fråga i samma linje; Beror ett företags ekonomiska prestation på om en man eller kvinna driver företaget? Utifrån en enkätstudie till kvinnor och män som driver redovisningsbyråer visade det sig finnas skillnader med avseende på ekonomisk prestation. Emellertid visade det sig också att det fanns andra variabler, än kön, som bättre förklarade dessa skillnader. Författarna ifrågasätter därför om frågor som berör prestationsskillnader och kön över huvudtaget bör fortsätta att adresseras i framtida forskning. I samma linje visar Watson och Robinson (2003) att det inte förelåg några skillnader i ekonomisk prestation mellan kvinnor och mäns företag efter att ha justerat för risk, det vill säga föränderligheten i det ekonomiska resultatet. I artikeln *Failure Rates for Female-Controlled Businesses: Are They Any Different?* Diskuterar Watson (2003) att företag som ägs av kvinnor misslyckades oftare, det vill säga de var tvungna att stänga sina företag, i högre grad än vad män gjorde. Dessa skillnader förklaras, precis som i de två tidigare nämnde studierna, av andra variabler än kön. I detta fall utgjorde branschen viktigaste förklaringsvariabeln eftersom kvinnor drev företag i branscher som var ”närmare kund”, och därmed mer konjunkturkänsliga.

2.3.7 Bokrecensioner

Av de 70 artiklarna utgjorde följande fem bokrecensioner:

- *Women and Entrepreneurship: Contemporary Classics* (Brush, Carter, Gatewood, Greene och Hart, 2006). Ahl (2006) som recenserar denna bok menar att det är en efterlängtrad samling bestående av ett 30 artiklar som diskuterar kvinnors företagande ur olika perspektiv. Hon har två synpunkter som är värda att nämnda. Dels att majoriteten av artiklarna har ett anglosaxiskt ursprung. Dels att flera av artiklarna tolkar skillnader mellan kvinnor och män utifrån en mental referensram där kvinnor och män antas vara olika, snarare än utifrån en referensram som säger att det finns genusimpregnerade praktiker som strukturerar verkligheten olika för kvinnor och män. Det är dessa praktiker, menar Ahl, som borde utgöra underlaget för forskningen om kvinnors företagande.

- *Enterprising Women in Transition Economies* (Smallbone och Isakova, 2006). Manolova som recenserat boken reflekterar över att denna bok släpptes vid precis rätt tidpunkt eftersom den ger en närmare beskrivning över ett tidigare osynligt område, nämligen kvinnors entreprenörskap i länder som befinner sig på olika stadier av förändring från centralstyrning till en marknadsekonomi. Boken är rik på både konceptuella argument och empiriska belägg.
- *Women's Resources in Business Start-Up. A Study of Black and White Women Entrepreneurs* (Inman, 2000). Denna bok, som utgår från Inmans avhandlingsarbete, fokuserar på två frågor; Vad motiverar kvinnor att starta företag? Och, hur skaffar de resurser för att genomföra sina planer? Studien baseras på intervjuer med 65 kvinnor i sydöstra USA och visar på en rad olika resultat som att kvinnor både följer planerade och oplanerade vägar till företagandet, att kombinationen av profession och attityder mot kön och etnicitet kan påverka kvinnans beslut att starta företag, osv.
- *International Handbook of Women and Small Business Entrepreneurship* (Fielden och Marilyn, 2006). Denna antologi syftar till att ge olika aspekter av kvinnors företagande forskningen. Den poäng som Wing lyfter fram är att det saknas ett ramverk som kan överkomma de olika perspektiv som finns inom området, men som forskningen om kvinnors företagande kan förhålla sig till, och därmed enas kring. Wing saknar dock ett sådant förslag i denna bok men rekommenderar boken eftersom den ger en insiktsfull presentation av kvinnors företagande från ett brett perspektiv.
- *The Scientific Reproduction of Gender Inequality: A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship* (Ahl, 2004). Wilson och Riach introducerar med att säga att denna bok var så välskriven och informativ att de läste den två gånger. Boken, som bygger på Ahl (2002) avhandling, ger en bild över vilken position som ges kvinnliga entreprenörer. En mindre synpunkt som de framför berör Ahls referens till Sandra Bem, vars arbeten blivit kritiserade av både andra och senare även henne själv. Detta menar recensenterna kunde ha överkommit genom att, med avseende på dekonstruktionen av entreprenörskap och entreprenören, relatera till Simone de Beauvoirs begrepp "den andre".

2.3.8 Forskningsfältet "kvinnors företagande"

Det avslutande temat för i denna genomgång har jag benämnt "Forskningsfältet Kvinnors företagande". Detta tema omfattar fyra artiklar som på lite olika sätt diskuterar forskningsfältet kvinnors företagande. Eftersom detta tema utgör huvudämnet för denna rapport är den diskussion som följer något mer omfattande än i de tidigare temagenomgångarna. Detta innebär också citat lyfts in med syfte att låta forskarnas röster komma "till tals" om de utmaningar som forskningsfältet kvinnors företagande står inför.

Den första artikeln är en introduktion till ett temanummer om kvinnors företagande som publicerades i *Entrepreneurship Theory and Practice* med titeln *Introduction to the Special Issue: Towards Building Cumulative Knowledge on Women's Entrepreneurship* (de Bruin, Brush och Welter, 2006). Inledningsvis noterar redaktörerna vilket inflytande kvinnors företagande har i samhället och för utvecklingen av ekonomin. Samtidigt nedslås de av att kvinnors företagande fortfarande utgör ett bristfälligt kunskapsområde:

Despite...that women are one of the fastest rising populations of entrepreneurs and that they make a significant contribution to innovation, job, and wealth creation in economies across the globe, they are vastly understudied (Ibid:585).

De menar att det kan finnas flera möjliga förklaringar till varför kvinnors företagande är ett område som inte studerats i så stor omfattning. Dock pekar de på att tidigare litteraturnomgångar kommit tillbaka till att det finns tre olika anledningar till varför det råder en brist på kunskap om detta område. För det första pekar de på att forskarsamhällets uppfattning om entreprenörskap har lett forskningen om kvinnors företagande in på vägar som också fungerat som villovägar:

... an implicit assumption (departing from research on entrepreneurship) is that the individual entrepreneur is "generic" and rather does not differ except when contrasted to nonentrepreneurs. In this assumption, there is no need to study women separately because women and men entrepreneurs would have similar characteristics. But, what this assumption does not recognize is the possibility that because the theories were developed on samples of men, by men, and ultimately tested primarily on samples of men, they may therefore not fully capture women's entrepreneurial traits and behaviour (Hurley, 1991) (Ibid.: 586)

En andra anledning anges vara att det råder en allmän uppfattning om att kvinnor är mindre entreprenöriella än män – och kanske till och med att de är mindre kapabla att starta och driva företag. Dessutom finns förväntningar i de flesta kulturer att det är kvinnan som bär huvudansvaret för barn och familj. Till följd av det har kvinnors företagande inte studerats i lika stor omfattning som mäns företagande.

En tredje anledning som de Bruin *et al.* för fram är att det saknas ett institutionellt stöd för kvinnors företagandeforskningen. Eftersom denna forskning utgör är en undergrupp till forskningen om entreprenörskap som i sin tur utgör en undergrupp i den företagsekonomiska forskningen är detta – vilket berördes inledningsvis – ett område i minoritet. Vad de Bruin *et al.* påpekar är att området också värderas därefter. Utifrån dessa tre motiv föreslår redaktörerna att forskningen om kvinnors företagande är i ett barndomsstadium och de beskriver områdets framtida utmaningar enligt följande:

The challenge ahead, however, is not merely to suggest that more research is the answer- rather, it must be connected to theory, as to capture the heterogeneity of what constitutes women's entrepreneurship, and needs to be progressively additive and complementary, with studies that connect and build on one another. Additionally, to draw on Kuhn (1996), the establishment of new paradigms must not be ignored. (Ibid:590)

Att med större sensitivitet för genus utveckla ett teoretiskt ramverk kring kvinnors företagande som forskare inom området kan förhålla sig till, och förstås bygga forskarnätverk menar de Bruin *et al.* utgör högsta prioritet inom detta forskningsfält.

Nästa artikel, är också den första artikeln i det temanummer som de Bruin *et al.* introducerade. I denna artikel argumenterar Ahl (2006), utifrån sin avhandling, för att forskningen om kvinnors företagande behöver hitta nya vägar eftersom det är välkänt faktum att det finns brister på ett antal områden. Till exempel är det välbekant att det saknas en enhetlig teoretisk grund och att forskningen till stor del byggd på maskuliniserade föreställningar om entreprenörskap. Av den anledningen föreslår Ahl att forskningen om kvinnors företagande bör 1) Utvidga forskningsfokus, och 2) Skifta syn i fråga om kunskapsgenerering. Tabell 6, som är hämtad från Ahl (2006:611), visar hur det fokus som riktas mot individen och som utgår från att det finns väsensskilda skillnader mellan kvinnor män (se fält 1) kan utvecklas i tre olika riktningar.

Tabell 6 Utvecklingsvägar för forskningen om kvinnors företagande (hämtad från Ahl, 2006:611)

	Current research object	Expanded research object
Objectivist epistemology	(1) Individualist focus and essentialist assumptions	(2) More factors Contingency studies Comparative studies
Constructionist epistemology	(3) Studies of how women entrepreneurs construct their lives and their businesses, how they “do gender”	(4) Studies of how social orders are gendered and of the mechanisms by which this gendering is reconstructed

Fält nr 2 i tabellen indikerar att den funktionalistiska kunskapssyn som genomsyrar entreprenörskapsforskningen inte behöver överges, men att de studier som görs behöver kompletteras med fler faktorer. Till exempel genom att undersöka relationen mellan familjepolitik, och grad och typ av kvinnors företagande. Fält nr 3 och 4 går delvis in i varandra eftersom de båda relaterar till en socialkonstruktivistisk kunskapssyn, genom vilken det blir problematiskt att särskilja individ från struktur. Hur individer – såväl kvinnor som män – förhåller sig till dessa strukturer står i fokus i det 3:e fältet. Studier som riktar intresse mot att undersöka på vilket sätt som strukturer är genusimpregnerade, hur de reproduceras, och hur de påverkar kvinnors företaganden utgör huvudintresset för det 4:e fältet i tabellen. Utifrån dessa tre vägar (från fält 1 till 2,3 och 4) kan en mer mångfacetterad förståelse för kvinnors företagande växa fram. Sammanfattningsvis står dessa vägval inte i motsättning till varandra, utan kan i stället komplettera varandra. Därmed skapas förutsättningar för att utveckla en teoretisk referensram som forskningen om kvinnors företagande kan relatera till.

Avslutningsvis riktar även Ahl blicken mot de praktiker som omgärdar entreprenörskapsforskningen och argumenterar för att det behöver skapas fler finansieringsalternativ för den entreprenörskapsforskning som inte huvudsakligen studerar ekonomisk tillväxt. Dessutom påpekar hon att entreprenörskapsforskning idag publiceras i en typ av tidskrifter, medan genusforskning publiceras i en annan typ av tidskrifter. Utbytet mellan dessa två samtal är minimalt, och i värsta fall obefintligt. För att förbättra denna situation behöver entreprenörskapstidskrifter bredda sin syn på entreprenörskap och även beakta bidrag från andra teoretiska fält. På motsvarande sätt behövs bidrag som sätter andra forskningsfrågor i fokus, och även bidrag vars fokus inte enbart baseras på ekonomiska perspektiv. Ett steg framåt här vore, precis som de Bruin *et al.* påpekar, att forskare inom området får en plats i dessa tidskrifters redaktionsstyrelser.

De två återstående artiklarna kan ses som exempel på de vägval som Ahl (2006) föreslår. Artikeln *Doing Gender, Doing Entrepreneurship: An Ethnographic Account of Intertwined Practices* syftar exempelvis till att bryta upp stereotypa entreprenörskapsbilder genom att studera hur genus och entreprenörskap ”görs” i en viss kontext (Bruni, Gherardi, och Poggio, 2004). Genom en etnografisk studie synliggörs fem processer som tillsammans konstruerar genus och entreprenörskap. Dessa processer vävs emellertid samman på väldigt olika sätt, vilket också ger olika resultat. Å ena sidan bekräftar fältstudien den starkt maskuliniserade entreprenörskapsdiskursen. Å andra sidan synliggörs även hur kontrasterande – och kanske även rakt motsatta – processer tar form som visar på alternativa vägar som leder bort från de maskuliniserade föreställningar som omgärdar entreprenörskapets praktik.

Denna studie relaterar, som jag ser det, först och främst till den 3:e vägen som Ahl föreslår, men även till den 4:e vägen. Sammantaget öppnar denna studie upp för ett resonemang som inte undviker den sociala praktikens komplexitet utan välkomnar den, vilket kan inspirera till framtida studier inom området.

Avslutningsvis utforskar Menzies, Diochon och Gasse (2004) i artikeln *Examining Venture-related Myths Concerning Women Entrepreneurs* åtta myter om kvinnors företagande:

... women do not want to won high growth businesses; they do not have the right education or experience to lead high growth businesses; they lack suitable networks; they are not financially savvy; they do not submit business plans; they are not in industries that Venture Capitalist (VCs) finds attractive; and, they are not a force in the VC industry. (Ibid:90)

Studien, som är longitudinell, bygger både på enkäter, intervjuer och telefonintervjuer. Genom en statistisk analys visar Menzies *et al.*, utifrån de hypoteser som bygger på de åtta myterna, att kvinnor som befinner sig i en uppstartsfas inte skiljer sig i någon större utsträckning från de män som befinner sig i samma situation. De kommer därför fram till slutsatsen att myterna utgör en hämsko för kvinnor som har ambitionen att utveckla sina företag. Både lärare och forskare, menar de, bör ta sitt ansvar för att skingra dessa myter och uppmuntra både kvinnor och män som strävar efter att nå sina företagsvisioner.

Denna studie menar jag relaterar till den 2:a vägen som Ahl (2006) föreslår. Utifrån en lite annorlunda synvinkel (myterna) söker de efter faktorer som, istället för att fastställa tidigare etablerade "sanningar", ifrågasätter dem. Följaktligen kan de därigenom rikta uppmärksamheten mot den praktik som pågår i den akademiska världen och uppmana till ett gemensamt ansvarstagande för att slå hål på de myter som rangordnar kvinnor som ett sämre slags entreprenörer.

Genom detta artikelsammandrag har en överblick getts över vilka områden som diskuteras i forskningen om kvinnors företagande, likväl som en idé om vilka metoder och nationella kontexter som dominerar i denna forskning. En av de 47 studierna relaterar till den svenska kontexten, medan ytterligare två relaterar till den Skandinaviska kontexten. Huruvida övriga studier relaterar till de förutsättningar som finns i Sverige bör nog prövas med tanke på skillnader i institutionella förhållanden, ekonomiska förutsättningar, offentliga stödssystem, och inte minst, vilka värderingar och normer som råder. Hur dessa artiklar relaterar till Nuteks förslag på insatsområden och kan bidra till att utveckla kvinnors företagande, samt till möjligheter att utveckla teori inom forskningsområdet, är något som diskuteras i den avslutande tredje delen.

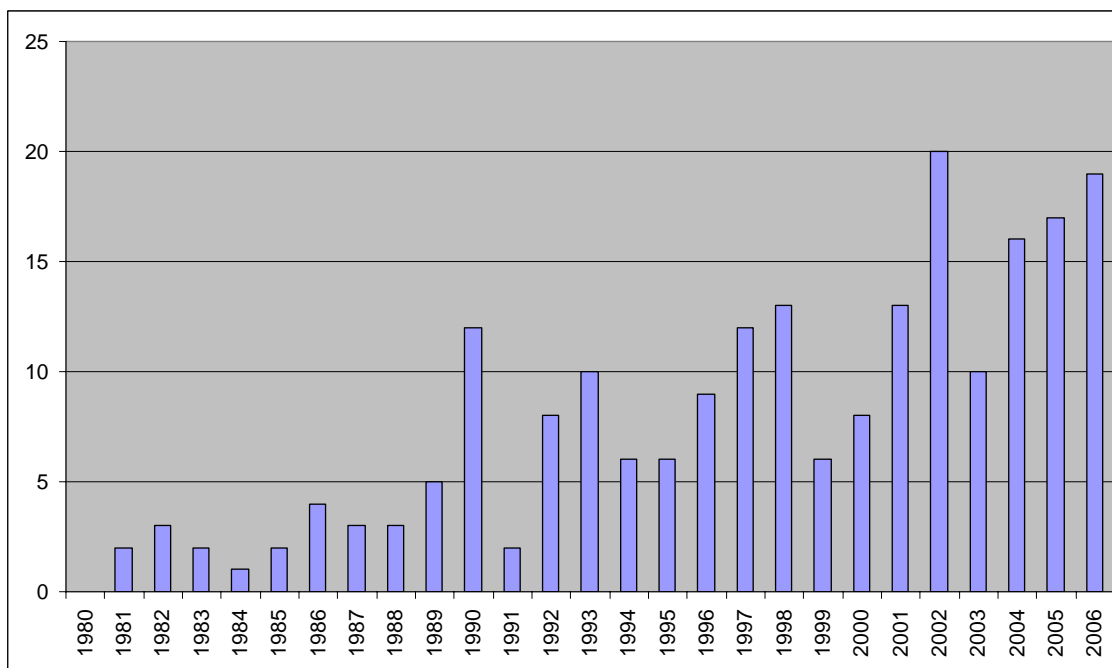
3 Sammanfattande diskussion

I den första delen gavs en kort introduktion över de två forskningsfälten genus och entreprenörskap, vilka båda knyter an till forskningen om kvinnors. I den andra delen presenterades de 70 artiklar som, under tidsperioden 2003–2006, publicerades om kvinnors företagande i elva internationella forskningstidskrifter. 47 av dessa artiklar utgjorde underlaget för en översiktlig diskussion av artiklarnas resultat och jämförelse av metod, teori och empiri. I denna tredje, och sista, del sammanfattas översikten utifrån tre frågeställningar som både sätter de teoretiska utmaningarna och den praktiska relevansen i fokus.

3.1 Utgör "Kvinnors företagande" ett eget forskningsområde?

Inledningsvis frågade jag retoriskt om kvinnors företagande utgör ett eget forskningsområde. Detta är en fråga som kan besvaras på lite olika sätt. Dels går det att räkna hur antalet publicerade artiklar om kvinnors företagande förändrats över tid. I diagrammet nedan, vilket bygger på de siffror som Greene et al. (2003) presenterar i sin översikt, har forskningen om kvinnors företagande ökat sedan mätningens början, 1980. Enligt diagrammet har, under de senaste fem åren, i snitt 16 artiklar om kvinnors företagande publicerats i nio ledande entreprenörskapstidskrifter¹⁹.

Diagram 1 – Utvecklingen av publicerade artiklar om kvinnors företagande i ledande entreprenörskapstidskrifter

¹⁹ Detta diagram baseras på antalet publicerade artiklar om kvinnors företagande i följande tidskrifter; *Frontiers of Entrepreneurship Research*; *Journal of Business Venturing*; *Journal of Small Business Management*; *Small Business Economics*; *International Small Business Journal*; *Entrepreneurship Theory & Practice*; *Entrepreneurship & Regional Development*; *Journal of Developmental Entrepreneurship*; *Journal of Business Ethics*

Diagrammet visar emellertid utvecklingen av publikationerna i *reella* tal. Om tabellen skulle ritas om och i stället visa *andelen* artiklar om kvinnors företagande i internationella tidskrifter verkar detta istället vara ett område som minskar. Baker, Aldrich och Liou (i Greene et al., 2003:24) visar att andelen publikationer om kvinnors företagande i förhållande till andra publicerade artiklar minskade mellan 1982 och 1995 och påpekar att mer än 85 procent av artiklarna över huvudtaget inte omnämner kvinnor. I denna översikt omfattade artiklarna om kvinnors företagande endast 2.9 procent av alla de artiklar som publicerats under tidsperioden 2003–2006 i de elva tidskrifter som denna kartläggning omfattar. Med denna siffra ser utvecklingen onekligen dystert ut vilket gör att forskningsområdet kvinnors företagande ser ut att vara på tillbakagång. Denna utveckling ska emellertid ses mot bakgrund av att entreprenörskapsforskningen formligen exploderat. Inte minst visar de framväxande synsätten på detta som, i flera avseenden, delar genusforskningens intresse att ifrågasätta och ompröva många av de för givet tagna antaganden som görs om entreprenörskap. Minskningen ska därför också ses mot bakgrund av att det vuxit fram nya ”undergrupper” inom entreprenörskapsforskningen som på olika sätt försöker ”bryta med” entreprenörskapsforskningens teorier. Teorier som bygger på studier av män, om män, och som följaktligen gjort att mannen och det maskulina kommit att utgöra normen i denna forskning.

Om ett forskningsområde däremot förstås som ”ett ständigt pågående samtal” så pågår här definitivt ett samtal som söker belysa den betydelse som kvinnors företagande har i samhället. Även om inte alla röster ”talar med varandra” – och att samtalet med entreprenörskapsforskningens huvudfåra verkar karaktäriseras av monolog snarare än dialog – så samtalas om olika teman likväl som vikten av att utveckla en gemensam referensram som kan bidra till att forskningsområdet blir tydligare i sina konturer. Hur denna referensram ska ta form och på vilket sätt som genus respektive entreprenörskap har influerat forskningen om kvinnors företagande, och bör göra det fortsättningsvis, verkar vara en diskussion som initierats. I det temanumret om kvinnors företagande som publicerades i *Entrepreneurship Theory and Practice* år 2006 framstod det tydligt att genus som forskningsperspektiv ännu inte influerat denna forskning i tillräckligt hög grad, utan att nya paradigmer behöver övervägas och att det finns olika vägar att göra det. I annat fall riskerar forskningen att hamna i en situation där kvinnan blir en pusselbit som man på olika sätt försöker anpassa till den teoretiska mall som vuxit fram kring entreprenörskap. Med ett genusperspektiv handlar det snarare om att ifrågasätta denna mall.

3.2 Vilket inflytande har genus respektive entreprenörskap i forskningen om kvinnors företagande?

I forskningen om kvinnors företagande möts de två forskningsfälten entreprenörskap och genus. Därmed finns förutsättningar för dessa två teoribildningar att mötas, och kanske också integreras, med syfte att nå kunskap om kvinnors företagande. Denna integration har däremot inte skett utan – som både denna och tidigare översikter visat – är det entreprenörskapets teorier och förklaringsmodeller som dominerat i forskningen om kvinnors företagande. Även om sju av artiklarna i denna studie tydligt relaterade till genus så publicerades fyra av dessa i organisationstidskriften *Gender Work and Organization*, en av dem ingick i ett temanummer, och ytterligare en blev synlig genom en av bokrecensionerna. Kvarstår efter denna uppräknings artikel som publicerades i en av entreprenörskaps-tidskrifterna och som diskuterar kvinnors företagande utifrån ett genusperspektiv.

Än så länge har därmed inte genus haft ett genomslag i forskningen om kvinnors företagande, ett område som hittills relaterar till teorier som så många betonat är maskulint präglade. Även om genusediskussioner börjar synas alltmer i de artiklar som presenteras utgör detta perspektiv än så länge ett undantag. Ett undantag som dessutom underordnas av den funktionalistiska kunskapssyn som genomsyrar entreprenörskapsforskningen, och som tenderar att positionera kvinnan som något ”annat”; en anomali.

Genom att integrera genus och entreprenörskapsteori skulle en gemensam teoretisk referensram kunna utvecklas, vilket så många påpekar saknas i detta forskningsfält. För som det visat sig i andra forskningsfält har genus som forskningsperspektiv lett till en omprövning av tidigare redan gjorda antaganden och etablerade teorier. Som ett resultat har reflexiviteten beträffande kön ökat. I entreprenörskapsforskningen däremot verkar genus – som forskningsperspektiv – än så länge befinna sig i en inledande fas där det framför allt handlar om att fylla i de kunskapsluckor som uppstått för att kvinnor varit osynliga. Även om många börjar relatera till genus sker det oftast ”mellan raderna” och är en ansats som ligger långtifrån ”mainstream”. Men naturligtvis finns undantag, Bruni *et al.* (2004) i denna översikt utgör till exempel ett av dem, och Ahl visade i föregående avsnitt på tre olika vägar för hur en rörelse mot en mer genussensitiv forskning kan komma till stånd.

Utifrån denna översikt ser genus som forskningsperspektiv ut att befinna sig i en inledande fas i forskningen om kvinnors företagande. Till stor del återstår utmaningen att låta genus- och entreprenörskapsteori att mötas och konfronteras med varandra. Ifrån en sådan position finns förutsättningar för att ny kunskap att skapas inom området. För entreprenörskapsforskningen kan det innebära att vedertagna teorier och antaganden om entreprenörskap och kön måste omprövas, vilket också är vad vetenskaplig verksamhet ytterst handlar om.

3.3 På vilket sätt besvarar tidigare forskning de frågor som adresseras i NUTEKs programförslag?

Regeringen har gett Nutek i uppdrag att ta fram ett treårigt program med syfte att främja kvinnors företagande. Programmet som Nutek (2007) föreslagit består av sex delprogram och är tänkt att bidra till att öka nyföretagandet bland kvinnor ökar och till att fler av de företag som drivs av kvinnor växer. Nutek:s programförslag innehåller sex program, varav ”Insatser inom Nuteks nationella program” och ”Forskning och Analys” utgör två. Därutöver finns fyra program som specifikt adresserar olika frågeställningar:

- *Information och affärsutveckling* Detta program syftar till att ”göra information om företagande lätt tillgänglig för blivande och etablerade företagarkvinnor. Det ska också erbjuda affärsutvecklingsinsatser som passar företagarkvinnors efterfrågan. Inom ramen för programmet föreslår vi även utbildning för rådgivare som gör att genusperspektivet integreras i arbetet.” (Nutek, 2007:8)
- *Finansiering* Detta program ”syftar till att göra finansiering mer tillgänglig för företagarkvinnor. Lån via affärsbanker är vanligast för de flesta, därför föreslås ett utvecklingsprojekt tillsammans med bankerna. Vidare lämnas förslag om smälån samt studier och debatt om finansiering av kvinnors småföretagande” (Ibid)
- *Regelverk* Detta program är tänkt att bidra till att ”minska regelverkens hämmande effekt på kvinnors företagande. Det ska skapa kunskap om vilka administrativa kostnader som är knutna till branscher där många företagarkvinnor verkar och arbeta för att de utpekade regelverken förbättras” (Ibid)

- *Attityder och förebilder* Detta program syftar till att ”lyfta fram förebilder av företagarkvinnor i olika åldrar, inom olika branscher, med olika bakgrund och utbildningsnivå och kvinnor som verkar både nationellt, regionalt och lokalt, visar vi på möjligheterna i företagandet.” (Ibid)

Förutom att samtliga program syftar till att synliggöra och uppmuntra kvinnors företagande, precis som forskningen om densamma söker göra, verkar endast ett av programmen tydligt att relatera till ett av de teman som diskuteras inom forskningen om kvinnors företagande, nämligen finansiering. Även om de är mer otydliga finns också kopplingar mellan övriga program och de teman som diskuterades i del två. Följande lärdomar/anknytningar kan göras mellan forskningsdiskussioner och programförslag:

- I senare studier om kvinnors företagande och finansiering uppmärksammas behovet av att ta hjälp av genusforskningen för att förstå de snedvridningar som många undersökningar visat på i fråga om kvinnors tillgång till kapital (till exempel Marlow och Patton, 2005; Alsos, Isaksen, Espen och Ljunggren, 2006).
- I programmet ”Information och affärutveckling” finns det anledning att titta närmare på Arenius och Kovalainen (2006) studie som, utifrån en Skandinavisk kontext, visar på behovet av empowerment och hur sådana processer kan påverka kvinnors uppfattning om sina färdigheter och kunskaper. Denna typ av mobiliseringsprocesser skulle kunna leda till att kvinnor i högra grad börjar se nyföretagande som en möjlig väg att ta.
- När det gäller programmet ”Regelverk” finns ingen studie i denna översikt som explicit studerat hur olika regelverk påverkar kvinnors företagande, däremot finns många studier som visar på att kvinnor och män driver företag i olika branscher.
- Beträffande programmet ”Attityder och förebilder” diskuterar Baughn, Chua och Neupert (2006) att det institutionella sammanhanget – och de förutsättningar som det skapar för kvinnors företagande - är av stor betydelse eftersom det formar vilket stöd som enskilda kvinnor kan få av sin omgivning i sitt företagande. De förebilder som finns påverkar och påverkas av ett sådant sammanhang och kan därigenom säga något om hur vilka kulturella förutsättningar som finns för kvinnors företagande att öka och växa. I en annan studie visar Nicholson och Anderson (2005) – genom en diskursanalys av hur entreprenören framställs i media – hur ett samhälles föreställningar om entreprenörer förändras över tid, men också hur dessa föreställningar tenderar att utesluta fler och fler grupper från företagandets praktik. Entreprenören framstod i denna studie som en mytomspunnen figur som många framförallt kvinnor kan få svårt att relatera till (jämför även Verheul, Uhlaner och Thurik, 2005).

Sammanfattningsvis verkar de föreslagna programmen, utifrån denna internationella forskningsöversikt, att bjuda in till nya frågeställningar och studieområden, och därmed potentiellt till att ny kunskap skapas inom området kvinnors företagande.

3.4 Vilka är framtidens forskningsfrågor?

I ITPS uppdrag angavs att det var önskvärt med en diskussion om vilka områden inom kvinnors företagande forskningen som är relevanta att beforska framöver. Genom att knyta an till den inledande diskussion om genus och entreprenörskap som forskningsområde samt till Nuteks programförslag har jag sökt att göra detta. Avslutningsvis kommer jag emellertid även att lyfta fram några forskningsfrågor/områden som verkar höra framtiden till. Dock bör det påpekas att dessa reflektioner utgör min egen tolkning av denna kartläggning:

- Sammanfattningsvis bör sägas att kvinnors företagande utgör en minoritet i såväl entreprenörskaps- som genussammanhang. Att fortsätta stärka forskningsområdet ”kvinnors företagande” respektive ”women’s entrepreneurship” genom att utveckla en gemensam teoretisk referensram ser ut att vara en nyckelfråga för forskningsfältet. Ett tema som återkommit i artiklarna, och som relaterar till denna diskussion, handlar om hur genus och entreprenörskap kan korsbefrukta varandra och bidra till att ny kunskap skapas som – i en förlängning – förmår ompröva vedertagna dogmer.
- Temat ”kultur och struktur” som lyfter fram och diskuterar institutionella förhållanden, kulturella mönster och sociala processer verkar vara ett område på frammarsch inom forskningen om kvinnors företagande. Detta tema menar jag väl knyter an till Nuteks program om förebilder och attityder, vilket skulle kunna bli en knypunkt mellan teori och praktik. Med andra ord finns här goda förutsättningar för forskare och praktiker att mötas.
- De diskussioner som förs under temana ”motivation och strategier” samt ”ekonomisk prestation” visar sig många gånger att bli problematiska. Ofta består denna forskning av jämförelsestudier vilket resulterat i att kvinnor, generellt sett, framstår som en grupp som presterar sämre, eller är mindre motiverade att starta företag. Denna forskning kan därför bli kontraproduktiv eftersom kvinnor framstår som mindre benägna och lämpade att starta företag. Dock skulle ett genusperspektiv kunna nyansera och lyfta fram andra sidor av dessa forskningsfrågor vilket potentiellt kan öppna upp nya möjligheter för kvinnor att inta positionen som företagare.
- Forskningsområdet ”finansiering” är ett område som intresserat många forskare inom kvinnors företagandeforskningen. Här finns en pågående diskussion och kunskapsuppbyggnad varför detta område borde vara intressant att utveckla vidare. Till exempel kan man fundera över om och hur låneförfaranden/belopp och så vidare skiljer i olika kontexter. En annan fråga som är intressant, och aktuell i och med Muhammad Yunus fredspris, är hur mikrolån påverkar kvinnors företagande – både i ett internationellt och ett nationellt perspektiv. Ett tredje aspekt vore att studera finansieringsområdet med en tydligare genuskoppling – det vill säga att röra sig från ett materiellt plan där man söker påvisa orättvisor till ett idéplan och utgå ifrån att även ”finansiering” är en genusfärgad praktik.
- Eftersom kvinnors företagande – i reella tal, branscher et cetera – skiljer sig från mäns företagande finns det relevans att fundera över vilka processer som förmår att mobilisera kvinnors entreprenörskap. Kort sagt, hur ser de processer ut som föregår beslut om att starta företag, att satsa på tillväxt, export, internationalisering, et cetera. Om vi kan nå en större kunskap om sådana mobiliseringsprocesser finns det större möjligheter att öka kvinnors företagande i praktiken.

Referenser

- Abbasian, Saeid (2003), Integration på egen hand – En studie av invandrade kvinnoföretagare i Sverige, Doktorsavhandling, Uppsala: Uppsala Universitet.
- Acs, Zoltan J. och Audretsch, David B. (2003), Handbook of Entrepreneurship Research – An Interdisciplinary Survey and Introduction, Boston/Dordrecht/London: Kluwer Academic Publishers
- Albrecht, Johan (2002), Environmental issue entrepreneurship: a Schumpeterian perspective, *Futures*, 34(7), 649-661.
- Aldrich, Howard E. (1990), Using an Ecological Perspective to Study Organizational Founding Rates, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 14(3), 7-25.
- Ahl, Helene J. (2002), The Making of the Female Entrepreneur: A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship, Doktorsavhandling, Jönköping International Business School.
- Ahl, Helene (2004), The scientific reproduction of gender inequality. Copenhagen: CBS Press.
- Ahl Helene (2006), Book Review: Women and Entrepreneurship: Contemporary Classics, *International Small Business Journal*, 24 (6), 661-664.
- Alvesson Mats och Billing Due Yvonne (2003), Kön och organisation, Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, Mats och Deetz, Stanley (2000), Kritisk samhällsvetenskaplig metod, Lund: Studentlitteratur.
- Berger, Peter. L. och Luckmann, Tomas, (1966/1991), The Social Construction of Reality, London: Anchor Books
- Berglund Karin (2007), Jakten på Entreprenörer – om öppningar och låsningar i Entreprenörskapsdiskursen, Doktorsavhandling, Västerås: Mälardalen University Press.
- Berglund, Karin (2006a), Discursive diversity in fashioning entrepreneurial identity, I: Hjorth, Daniel och Steyaert, Chris (Red.) *Entrepreneurship as Social Change – A Third Movements in Entrepreneurship Book*, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 231-250.
- Berglund, Karin (2006b), När det oavsedda utmanar spelreglerna..., I: Ericsson, Daniel (Red.) *Den oavsedda organisationen*, Lund: Academia Adacta, 108-134.
- Berglund och Johansson, (2007), Constructions of Entrepreneurship: A Discourse Analysis of Academic Publications, *Journal of Enterprising Communities*, In press.
- Berglund, Karin och Stenmark, Lina (2005), Intersektionalitet - ett användbart begrepp för entreprenörskapsforskningen? Konferensbidrag till konferensen Intersektionalitet – ett användbart begrepp inom genusforskningen? i Norrköping, 2005.
- Bruni, Attila, Gherardi, Silvia och Poggio, Barbara (2004), Entrepreneur-mentality, gender and the study of women entrepreneurs. *Journal of Organizational Change Management*, 17(3), 256-268.

- Burr, Vivien (1995), *An Introduction to Social Constructionism*, London: Routledge.
- Burrell, Gibson och Morgan, Gareth (1979), *Sociological paradigms and organisational analysis*, London, Heinemann Educational Books.
- Butler, Judith, (1990), *Gender Trouble, Feminism and the Subversion of Identity*, New York, London: Routledge.
- Campbell, Kathryn (2004), *Grounded in Mother Earth: Stories of Women Growing Our Way to a New Entrepreneurial Ethic*, Proceedings from the third Movements of Entrepreneurship Workshop in Tällberg, Sweden 2004.
- Crenshaw, Kimberly (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
- Collinson David och Hearn Jeff (1994), Naming men as men: implications for work, organization and management, *Gender, Work and Organization*, 1(1):2-22.
- Connell Robert (1995), *Masculinities*, Cambridge: Polity Press.
- Dareblom Jeanette (2005), *Prat, politik och praktik – Om individers möten med strukturer i en kommunal satsning på kvinnors företagande*, Doktorsavhandling, Stockholm: Handelshögskolan.
- Davidsson, Per (2003), *The Domain of Entrepreneurship Research: Some Suggestions*, I: Katz, J. & Shepherd, D. (2003) *Advances in Entrepreneurship, Firm Emergence and Growth*, Vol.6, JAI Press.
- Davidsson, Per, Delmar, Frédéric och Wiklund, Johan (2001) *Tillväxtföretagen i Sverige*, Stockholm: SNS Förlag.
- Davidsson, Per, Low, Murray B. och Wright, Mike (2001), Editor's Introduction: Low and MacMillan Ten Years On: Achievements and future Directions for Entrepreneurship Research, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 25(4), 5-15.
- Davidsson, Per and Wiklund, Johan (2001), Levels of Analysis in Entrepreneurship Research: Current Research Practice and Suggestions for the Future, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 25(4), 81-99.
- de Beauvoir, Simone (1949/2004) *Det andra könet*, Stockholm: Norstedts Förlag.
- de los Reyes, Paulina., Molina, Irene och Mulinari, Diana. (2003), *Introduktion – Maktens (o)lika förklådnader*, I: de los Reyes, Paulina, Molina, Irene och Mulinari, Diana (red.), *Maktens (o)lika förklådnader*, Stockholm: Atlas.
- Du Rietz, Anita och Henrekson, Magnus (2000), Testing the Female Underperformance Hypothesis, *Small Business Economics* 14:1-10.
- Duhl, Leonard J. (2002), *The social entrepreneurship of change*, Putnam Valley, N.Y.: Cogent Publisher.
- Eikenberry A. M., Kluver J. D. (2004), The Marketization of the Nonprofit Sector: Civil Society at Risk?, *Public Administration Review*, 64(2), 132-140.
- Elvin-Nowak och Thomsson, 2003, *Att göra kön*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Fairclough, Norman (1995), *Critical discourse analysis: The critical study of language*, Harlow: Longman.

- Flyvbjerg, Bent (2001), *Making social science matter: why social inquiry fails and how it can succeed again*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Forsberg, Gunnel (1997), *Rulltrapperegioner och social infrastruktur. I: Sundin, Elisabeth (red) Om makt och kön - i spåren av offentliga organisationers omvandling. Rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. Stockholm, SOU 1997:83. Sid 31-68.*
- Foucault, Michel (1966/2005), The order of things, New York: Routledge.*
- Gartner, William B. (1989), Who is an entrepreneur? Is the wrong question. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 13(4), 47-68.
- Gartner, William B. (1990), What are we talking about when we are talking about entrepreneurship, *Journal of Business Venturing*, 5(1), 15-28.
- Gartner, William B. (1993), Words Lead to Deeds: Towards an Organizational Emergence vocabulary, *Journal of Business Venturing*, 8, 231-239.
- Gartner, William B. (2001), Is there an elephant in entrepreneurship? Blind assumptions in theory development, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 25(4), 27-39.
- Gawell, Malin (2004), *Entrepreneurial Processes in Civil Society – The Entrepreneurial Process of Attack Sweden, Proceedings from the third Movements of Entrepreneurship Workshop in Tällberg, Sweden 2004.*
- Grant, Paul och Perren, Lew (2002), Small business and entrepreneurial research: Meta-theories, paradigms and prejudices, *International Small Business Journal*, 20(2), 185-211.
- Gergen, Kenneth J. (1999), *An invitation to social construction*, London: SAGE Publications.
- Greene G. Patricia, Hart M. Myra, Gatewood J. Elizabeth, Brush G. Candida and Carter M. Nancy (2003), *Women Entrepreneurs: Moving Front and Center: An Overview of Research and Theory*, <http://www.usasbe.org/knowledge/whitepapers/greene2003.pdf>
- Grenholm, Cristina (2005), *Moderskap och kärlek: Schabloner och tankeutrymme i feministteologisk livsåskådningsreflektion*, Nora: Nya Doxa.
- Harding, Sandra (1987), Introduction: Is there a feminist method?, I: Harding S (ed.), *Feminism and Methodology*, Milton Keynes: Open University Press.
- Hearn Jeff och Parkin Wendy (2002). *Gender, Sexuality and Violence in Organizations*, London: Sage Publications.
- Hirdman Yvonne (1990), *Genussystemet, I: Demokrati och Makt I Sverige*, SOU 1990:44, Stockholm: Fritzes Förlag.
- Hjern, Mikael (2004), Immigrant Entrepreneurship in the Swedish Welfare State, *Sociology*, 38(4): 739-756.
- Hjorth, Daniel (2003), *Rewriting entrepreneurship: for a new perspective on organisational creativity*, Malmö: Liber ekonomi.

- Hjorth, Daniel och Johannisson, Bengt (2000), *Entreprenörskap som skapelseprocess och ideologi*, Reprint Series: ESBRI Entrepreneurship and small business research institute: Stockholm.
- Hjorth, Daniel, Johannisson, Bengt och Steyaert, Chris (2003), *Entrepreneurship as Discourse and Life Style. I: Czarniawska, Barbara och Sévon, Guje (red.), The Northern Lights – Organization Theory in Scandinavia*, Malmö: Liber ekonomi.
- Hjorth, Daniel och Steyaert, Chris (2003), *Entrepreneurship beyond (a new) economy: creative swarms and pathological zones*, I: Steyaert, Chris och Hjorth, Daniel (Red), *New movements in entrepreneurship*. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 286-303.
- Holmquist, Carin (2002), *Integration mellan genus och entreprenörskapsteori - är det möjligt och/eller önskvärt?*, I: Holmquist, Carin och Sundin, Elisabeth, *Företagerskan - om kvinnors entreprenörskap*, Stockholm: SNS Förlag.
- Holmquist, Carin och Sundin, Elisabeth (2002), *Företagerskan - om kvinnors entreprenörskap*, Stockholm: SNS Förlag.
- Howorth, Carole, Tempest, Sue och Coupland, Christine (2005), *Rethinking entrepreneurship methodology and definitions of the entrepreneur*, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 12(1), 24-40.
- Hård, Ursula, Sundin, Elisabeth och Tillmar, Malin (2007), *Kvinnors företagande - arbetsmarkandsbeteende och organisatorisk lösning*, Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Jarlbro, Gunilla (2006), *Medier, genus och makt*, Lund: Studentlitteratur.
- Javefors, Grauers, Eva (2000), *Familjeföretagandet ur ett genusperspektiv – exemplet ICA*, I: Gandemo, Bertil (red), *Familjeföretag och familjeföretagande*, FSF 2000:6. Örebro: Forum för småföretagsforskning.
- Jennings, Peter L., Perren, Lew och Carter, Sara (2005), *Guest editors' introduction: Alternative perspectives on entrepreneurship research*, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(2), 145-152.
- Hjorth, Daniel, Johannisson, Bengt och Steyaert, Chris (2003), *Entrepreneurship as Discourse and Life Style. I: Czarniawska, Barbara och Sévon, Guje (red.), The Northern Lights – Organization Theory in Scandinavia*, Malmö: Liber ekonomi.
- Johannisson, Bengt (2005), *Entreprenörskapets väsen*, Lund: Studentlitteratur.
- Johnstone, Harvey och Lionais, Doug (2004), *Depleted communities and community business entrepreneurship: revaluing space through place*, *Entrepreneurship & Regional Development*, 16(3), 217-233.
- Jones, Campbell och Spicer, André (2005), *The Sublime Object of Entrepreneurship*, *Organization*, 12(2), 223-246.
- Katz, Jerome A. (2003), *Core Publications in Entrepreneurship and Related Fields: A Guide to Getting Published*, Version 4.1.1, <http://eweb.slu.edu/booklist.htm>
- Kirzner, Israel M. (1973), *Competition and Entrepreneurship*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Landström, Hans (2005), *Entreprenörskapets rötter*, Lund: Studentlitteratur.

- Leadbeater, Charles (1997), *The rise of the social entrepreneur*, London: Demos.
- Leffler Eva (2006) *Företagsamma elever: Diskurser kring entreprenörskap och företagsamhet i skolan*, Doktorsavhandling i pedagogiskt arbete, Umeå universitet.
- Lindgren, Monica (2000), *Kvinnor i friskolor: Om kön, entreprenörskap och profession identitetsskapandet*, FSF 2000: 3, Örebro: Forum för Småföretagsforskning.
- Lindgren, Monica (2002), *Kvinnor och friskolor – kvinnliga entreprenörer och nya livsformer*, I: Holmquist Carin och Sundin Elisabeth (red) *Företagerskan - om kvinnors entreprenörskap*, Stockholm: SNS Förlag.
- Lykke, Nina (2003) *Intersektionalitet ett användbart begrepp för genusforskningen*. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*
- Lönnbring, Gunilla (2003) *Självständighetens former: Kvinnoföretagande på värmländsk landsbygd*, Karlstad University Studies 2003:18. Karlstad Universitet.
- Mühlenbock, Ylva (2004), *Inget personligt: om entreprenörskap i offentlig sektor*, Doktorsavhandling, Göteborg: Förvaltningshögskolan.
- Nicholson, Louise och Anderson, Alistair R. (2005), *News and Nuances of the Entrepreneurial Myth and Metaphor: Linguistic Games in Entrepreneurial Sense-Making and Sense-Giving*, *Entrepreneurship Theory & Practice*, 29(2), 153-172.
- Nilsson, Pernilla, (1997), *Business Counselling services directed towards female entrepreneurs – some legitimacy dilemmas*, *Entrepreneurship and Regional Development*, 9(3), 239-258.
- Nutek (2004), *Vad vet vi om kvinnors företagande i Sverige?*, Infonr 038-2004, Nutek: Stockholm.
- Nutek (2007), *Att främja kvinnors företagande: Programförslag 2007–2009*, Infonr 021-2007, Stockholm: Nutek.
- Ogbor, John O. (2000), *Mythicizing and Reification in Entrepreneurial Discourse: Ideology-critique of Entrepreneurial Studies*, *Journal of Management Studies*, 37(5), 605-635.
- Pastakia, Astad (1998), *Grassroots ecopreneurs: change agents for a sustainable society*. *Journal of Organizational Change Management*, 11(2).
- Pettersson, Katarina (2002), *Företagande män och osynliggjorda kvinnor – Diskursen om Gnosjö ur ett könsperspektiv*, Doktorsavhandling, Uppsala: Uppsala University Press.
- Pettersson, Lena (2001), *Genus I Och Som Organisation: översikt om svensk arbetslivsforskning med genusperspektiv*, Stockholm: Santéus Förlag.
- Rehn, Alf och Taalas, Saara (2004), *”Znakomstva I Svyazi” (Acquaintances and connections) – Blat, The Soviet Union, and mundane entrepreneurship*. *Entrepreneurship & Regional Development*, 16(3), 235-250.
- Reynolds, Paul D. (2002), *Global Entrepreneurship Monitor*, Babson Park, Mass. : Babson College ; Kansas City, Mo. : Ewing Marion Kauffman Foundation ; London : London Business School.

- Sarasvathy, Saras D. (2001), Causation and effectuation: Toward a theoretical shift from economic inevitability to entrepreneurial contingency, *Academy of Management Review*, 26(2), 243-263.
- Sarasvathy, Saras D. (2004), The questions we ask and the questions we care about: reformulating some problems in entrepreneurship research, *Journal of Business Venturing*, 19(5), 707-717.
- SCB (1997) På tal om kvinnor och män: Lathund och jämställdhet 2000. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Schumpeter, Joseph (1934), *The Theory of Economic Development: An inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*, (trans. By Redvers Opie), Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shane, Scott och Venkataraman, Sankaran (2000), The promise of entrepreneurship as a field of research, *Academy of Management Review*, 25(1), 217-226.
- SOU (1997), Kvinnors och mäns löner - varför så olika? Inga Persson och Eskil Wadensjö (red) (1997:136), Stockholm Fritzes.
- Spinosa, Charles, Flores, Fernando och Dreyfus, Hubert L. (1997), *Disclosing new worlds entrepreneurship, democratic action, and the cultivation of solidarity*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Steyaert, Chris och Katz, Jerome (2004), Reclaiming the Space of Entrepreneurship in Society: Geographical, Discursive and Social Dimensions, *Entrepreneurship & Regional Development*, 16(3), 179-196.
- Sundin, Elisabeth (2004), *En porträttbok: Den offentliga sektorns entreprenörer*, Stockholm: Kommentus Förlag.
- Sundin, Elisabeth (1998), *Genus i organisationer, I: Czarniawska Barbara (1998) Organisationsteori på Svenska*, Malmö: Liber.
- Sundin, Elisabeth och Holmquist, Carin (1989), *Kvinnor som företagare - osynlighet, mångfald, anpassning - en studie*. Malmö: Liber.
- Sundin Elisabeth och Tillmar Malin (2007), *Organisational Entrepreneurs in the Public Sectors Social Capital and Gender*. I Aaltion, I., Kyrö P. och E. Sundin. (Reds.) *The Dialogue Between Women's Entrepreneurship and Social Capital*, Köpenhamn: Copenhagen Business Press.
- Swedberg, Rickard (1994), *Schumpeter: Om skapande förstörelse och entreprenörskap: I urval av Rickard Swedberg*, Stockholm: City University Press.
- Swedberg, Rickard, (2000), *Entrepreneurship: The social science view*, Oxford, New York, Oxford University Press.
- Thompson John, Alvy, Geoff och Lees, Ann. (2000), Social entrepreneurship - a new look at the people and the potential, *Management Decision*, 38(5), 328-338.
- Thurén, Britt-Marie (2003), *Genusforskning – Frågor, villkor och utmaningar*, Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Tillmar Malin (2004), *Är det möjligt? Om villkor för småföretagande inom vård- och omsorgssektorn*, NUTEK R 2004.4.

- Wahl Anna, Holgersson Charlotte och Höök Pia (1998), Ironi och sexualitet: Om ledarskap och kön, Stockholm: Carlssons
- Wahl Anna, Holgersson Charlotte, Höök Pia. och Linghag, Sophie (2001) Det ordnar sig – Teorier om organisation och kön, Lund: Studentlitteratur.
- Verheul Ingrid (2007) Is there a (fe)male approach? Understanding gender differences in entrepreneurship, Doctoral thesis, Rotterdam: Erasmus University.
- Wigren, Caroline (2002), The spirit of Gnosjö - the grand narrative and beyond, Doktorsavhandling, Jönköping: Jönköping International Business School.
- Wallace, Sherri Leronda (1999), Social entrepreneurship: The role of social purpose enterprises in facilitating community economic development, Journal of Developmental Entrepreneurship, 4(2), 153-174.

Bilaga 1 – Artikelöversikt/tema

Motivation och strategier

- DeMartino, R. and Barbato, R (2003), Differences between women and men MBA entrepreneurs: exploring family flexibility and wealth creation as career motivators, *Journal of Business Venturing*, 18(5)
- DeMartino, Richard, Barbato, Robert, and Jacques, Paul H (2006), Exploring the Career/Achievement and Personal Life Orientation Differences between Entrepreneurs and Nonentrepreneurs: The Impact of Sex and Dependents, *Journal of Small Business Management*, 44 (3), 350-368
- Godwin Lindsey N.; Stevens Christopher E. and Brenner Nurete L. (2006), Forced to Play by the Rules? Theorizing How Mixed-Sex Founding Teams Benefit Women Entrepreneurs in Male-Dominated Contexts, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (5), 623-642.
- Hughes Karen D. (2003), Pushed or Pulled? Women's Entry into Self-Employment and Small Business Ownership, *Gender Work and Organization*, 10 (4), 433-454.
- Lewis Patricia (2006), The Quest for Invisibility: Female Entrepreneurs and the Masculine Norm of Entrepreneurship *Gender Work and Organization*, 13 (5).
- Morris, Michael H., Miyasaki, Nola N. Watters, Craig E. and Coombes Susan M. (2006), The Dilemma of Growth: Understanding Venture Size Choices of Women Entrepreneurs, *Journal of Small Business Management*, 44 (2), 221-244.
- Ranson Gillian (2003), Beyond 'Gender Differences': A Canadian Study of Women's and Men's Careers in Engineering, *Gender Work and Organization*, 10 (1).
- Rosa Peter and Dawson Alison (2006), Gender and the commercialization of university science: academic founders of spinout companies, *Entrepreneurship and Regional Development*, 18(4), 341-366.
- Verheul, I., Uhlaner, L. and Thurik, R. (2005), Business accomplishments, gender and entrepreneurial self-image, *Journal of Business Venturing*, 20(4).
- Wilson Fiona, Marlino Deborah, and Kickul Jill (2004), Our Entrepreneurial Future: Examining the Diverse Attitudes and Motivations of Teens Across Gender and Ethnic Identity, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 9 (3), 177-197.

Finansiering

- Alsos Gry; Agnete Isaksen, Espen John and Ljunggren Elisabet (2006), *New Venture Financing and Subsequent Business Growth in Men- and Women-Led Businesses*, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (5), 667-686.
- Coleman Susan (2004), Access to Debt Capital for Women- and Minority-Owned Small Firms: Does Educational Attainment Have an Impact?, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 9 (2), 127-143.
- Kim, Grace O. (2006), Do Equally Owned Small Businesses Have Equal Access to Credit?, *Small Business Economics*, 27 (4), 369-386.

- Marlow, Susan; Patton, Dean (2005), All Credit to Men? Entrepreneurship, Finance, and Gender, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29 (6), 717-735.
- Orser Barbara J., Riding Allan L., Manley Kathryn (2006), Women Entrepreneurs and Financial Capital, *Entrepreneurship Theory and Practice* 30 (5), 643-665.
- Rasheed Howard S. (2004), Capital Access Barriers to Government Procurement Performance: Moderating Effects of Ethnicity, Gender and Education, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 9 (2), 109-126.
- Storey, D. J. (2004), Racial and Gender Discrimination in the Micro Firms Credit Market?: Evidence from Trinidad and Tobago, *Small Business Economics*, 23 (5) 401-422.

Struktur och kultur

- Arenius Pia and Kovalainen Anne (2006), Similarities and Differences Across the Factors Associated with Women's Self-employment Preference in the Nordic Countries *International Small Business Journal*, 24 (1), 31-59.
- Baughn C. Christopher; Chua Bee-Leng; Neupert Kent E. (2006), The Normative Context for Women's Participation in Entrepreneurship: A Multicountry Study, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (5), 687-708.
- Fairlie, Robert W (2005) Entrepreneurship and Earnings among Young Adults from Disadvantaged Families, *Small Business Economics*, 25 (3), 223-236.
- Hammarstedt, Mats (2004), Self-Employment Among Immigrants in Sweden - An Analysis of Intragroup Differences, *Small Business Economics*, 23 (1), 115-126.
- Mueller Stephen L. (2004), Gender Gaps in Potential for Entrepreneurship Across Countries and Cultures, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 9 (3), 199-220.
- Rosti, Luisa and Chelli, Francesco (2005), Gender Discrimination, Entrepreneurial Talent and Self-Employment, *Small Business Economics*, 24 (2), 131-142.
- Verheul Ingrid, Van Stel André and Thurik Roy (2006), Explaining female and male entrepreneurship at the country level, *Entrepreneurship and Regional Development*, 18 (2), 151-183.

Andra kontexter i världen än väst

- Ayadurai Selvalamar and Sohail M Sadiq (2006), Profile of women entrepreneurs in a war-torn area: case study of north east Sri Lanka, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 11 (1), 3-17.
- Dechant Kathleen; Lamky Asya Al (2005), Toward an understanding of Arab women entrepreneurs in Bahrain and Oman, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 10 (2), 123-140.
- Eversole Robyn (2004), Change Makers? Women's Microenterprises in a Bolivian City, *Gender Work and Organization*, 11 (2).
- Pisani Michael J. and Pagán José A. (2004), Self-employment in the era of the new economic model in Latin America: a case study from Nicaragua, *Entrepreneurship and Regional Development*, 16(4), 335-350.

Wells Betty L, Pfantz Tamara J, and Bryne Jennifer L (2003), Russian women business owners: Evidence of entrepreneurship in a transition economy, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 8 (1), 59-71.

Ekonomisk prestation

Collins-Dodd, Colleen, Gordon, Irene M and Smart, Carolyne (2004), Further Evidence on the Role of Gender in Financial Performance, *Journal of Small Business Management*, 42 (4), 395-417.

Swinney Jane L, Runyan Rodney C, and Huddleston Patricia (2006), Differences in reported firm performance by gender: Does industry matter?, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 11 (2), 99-115.

Watson John (2003), Failure Rates for Female-Controlled Businesses: Are They Any Different?, *Journal of Small Business Management*, 41 (3), 262-277.

Watson, J., and Robinson, S.(2003), Adjusting for risk in comparing the performances of male- and female-controlled SMEs, *Journal of Business Venturing*, 18(5).

Familjen som perspektiv

Hamilton Eleanor (2006), Whose Story is it Anyway?: Narrative Accounts of the Role of Women in Founding and Establishing Family Businesses, *International Small Business Journal* 24 (3), 253-271,

Schindehutte, Minet; Morris, Michael, and Brennan, Catriona (2003), Entrepreneurs and Motherhood: Impacts on Their Children in South Africa and the United States, *Journal of Small Business Management*, 41(1), 94-107.

Shelton, Lois M. (2006), Female Entrepreneurs, Work-Family Conflict, and Venture Performance: New Insights into the Work-Family Interface, *Journal of Small Business Management*, 44 (2), 285-297.

Williams, Donald R (2004), Effects of Childcare Activities on the Duration of Self-Employment in Europe, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 28 (5), 467-485.

Bokrecensioner

Ahl Helene (2006), Book Review: Women and Entrepreneurship: Contemporary Classics, *International Small Business Journal*, 24 (6), 661-664.

Manolova Tatiana (2006), Book Review: Enterprising Women in Transition Economies, *International Small Business Journal*, 24 (6), 664-666.

Miller Caroline (2003), Women's Resources in Business Start-Up. A Study of Black and White Women Entrepreneurs, *Gender Work and Organization*, 10 (4), 504-506.

Wilson Fiona and Riach Kathleen (2005), Book Review: The Scientific Reproduction of Gender Inequality: A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship, *International Small Business Journal*, 23 (1), 103-104.

Forskningen om kvinnors företagande

Ahl Helene (2006) Why Research on Women Entrepreneurs Needs New Directions, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (5), 595-621.

- Bruni Attila; Gherardi Silvia and Poggio Barbara (2004), Doing Gender, Doing Entrepreneurship: An Ethnographic Account of Intertwined Practices, *Gender Work and Organization*, 11 (4).
- de Bruin, Anne, Brush, Candida G., and Welter, Friederike (2006), Introduction to the Special Issue: Towards Building Cumulative Knowledge on Women's Entrepreneurship, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (5), 585-593.
- Menzies Teresa V; Diandon Monica; Gasse Yvon (2004), Examining Venture-related Myths Concerning Women Entrepreneurs, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 9(2), 89-107.

Bilaga 2 –Frontiers of Entrepreneurship Research

- Alsos Gry, Isaksen Espen, Ljunggren Elisabet (2003), Access to New Venture Financing and Subsequent Business Growth In Men- And Women-led Ventures.
- Tonoyan Vartuhi, Strohmeier Robert, Wittmann Werner W. (2003), Gendered And Cross-country Differences In The Perceived Difficulty Of Becoming Self-employed: The Impact Of Individual Resources And Institutional Restrictions.
- Brush Candida (2003), Growth Intentions Of Nascent Ventures: Are Women Entrepreneurs Limited From The Start?
- Fertala Nikolinka (2003), Do Birds Of A Feather Flock Together And Perform Economically Better? A Study Of The Homophily Paradox Among Immigrant Entrepreneurs In Germany.
- Jacques, Paul DeMartino Richard (2003), Exploring Hakim's Preference Theory In The Field Of Entrepreneurship: A Test Of The Career Patterns Of Female Entrepreneurs.
- Low Angeline (2003), A Matter Of Trust: How A Group Of Female Immigrant Entrepreneurs Build Overseas Business Networks,
- Murphy Patrick, Kickul Jill, Titus Lindsay (2003), Contextualizing Legitimacy And Social Capital For Women Entrepreneurs.
- Robinson Jeffrey, Blockson Laquita, Robinson Sammie (2003), African American Women Entrepreneurs and Firm Growth: New Theoretical Directions At The Intersection Of Race, Gender, And Firm Growth.
- Terjesen Siri and Shay Jeffrey (2003), Aspirations Of Entrepreneurship Students: A Gendered Perspective.
- Welter Friederike, Smallbone David, Aculai Elena, Isakova Nina, and Schakirova Natalja, (200?), Entrepreneurs In A Transition Context: Gender Matters?
- Neeley Lynn (200?), Women Entrepreneurs' Use Of Social Capital.
- Brush Candida, Carter Nancy M., Gatewood Elizabeth J., Greene Patricia G. and Hart Myra (200?), Positioning for Growth: Women's Use of Bootstrapping to Finance Their Ventures.
- Verheul Ingrid, Carree Martin and Thurik Roy (200?), Leisure or Work? Comparing Time Allocation Decisions of Female and Male Entrepreneurs.
- Watson John and Newby Rick (200?), Are Sex-Roles Better than Sex? An Investigation into the Relationship Between an Alternative Measure of Gender and SME Owner-Operator Characteristics.
- Welter Friederike, Smallbone David, Isakova Nina, Aculai Elena and Schakirova Natalja (200?), Social Capital and Women Entrepreneurship in Fragile Environments: Does Networking Matter?
- Sequeira Jennifer (200?), New Venture Intentions of Female Nascent Entrepreneurs: Does Entrepreneurial Self-Efficacy and Social Networks Matter?

- Baker Ted, Aldag Ramon and Blair Eden (200?), Gender and Entrepreneurial Opportunity Evaluation
- Amatucci Frances M. and Sohl Jeffrey E. (200?), Women Entrepreneurs and Private Equity: An Investment Process Study
- Carter Sara, Shaw Eleanor and Wilson Fiona (200?), Securing a Business Loan: How Women Entrepreneurs View Banks and How Banks View Them.
- Gatewood Elizabeth J., Greene Patricia G., Carter Nancy M., Brush Candida G. and Hart Myra M. (200?), Toward a Theory of Women Entrepreneurship and Venture Capital.
- Nelson Teresa and Levesque Laurie (200?), The Comparative Participation of Women as Governance Leaders across Economic Sectors: Is the Promise of Entrepreneurship Fulfilled?
- Verheul Ingrid (200?), Commitment or Control? Human Resource Management Practices in Female- and Male-Led Businesses.
- Verheul Ingrid and Thurik Roy (200?), Explaining the Entrepreneurial Activity Rate of Women: A Macro-Economic View.

